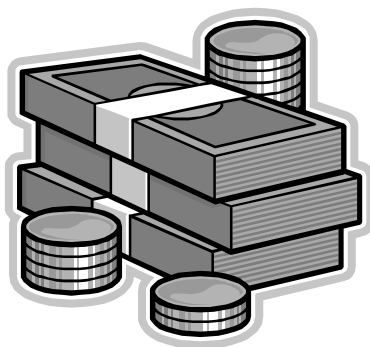

Н. М. Скороход
Т. В. Хрипун

МИКРОЕКОНОМІКА

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»**

***Н. М. Скороход
Т. В. Хрипун***

МІКРОЕКОНОМІКА

***Навчально-методичний посібник
для студентів економічних спеціальностей
денної та заочної форм навчання***

**Луганськ
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2011**

УДК 330.101.542(076.5)
ББК 65.012.1я73-5
С44

Рецензенти:

- Матросова Л. М.** – доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії та прикладної статистики Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
- Величко О. В.** – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Луганського національного аграрного університету
- Хмель В. П.** – кандидат педагогічних наук, директор Інституту економіки та бізнесу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Скороход Н. М.

С44 Мікроекономіка: навч.-методичний посіб. для студ. економічних спец. ден. та заоч. форм навч. / Н. М. Скороход, Т. В. Хрипун ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». — Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. — 152 с.

Вивчення мікроекономіки є невід’ємною складовою теоретичної підготовки сучасного економіста. Посібник містить плани семінарських занять, задачі, тестові завдання, а також методичні рекомендації щодо вивчення основних тем з мікроекономіки.

Призначено для студентів економічних спеціальностей.

УДК 330.101.542(076.5)
ББК 65.012.1я73-5

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 2 березня 2011 року)*

© Скороход Н. М., Хрипун Т. В., 2011
© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Тематичний план дисципліни «Мікроекономіка»	6
2. Плани та завдання до семінарських занять	8
<i>Тема 1. Мікроекономіка як фундаментальна складова сучасної теорії економіки</i>	8
<i>Тема 2. Теорія попиту і пропозиції</i>	15
<i>Тема 3. Ринкова рівновага</i>	21
<i>Тема 4. Еластичність попиту та пропозиції</i>	29
<i>Тема 5. Теорія граничної корисності та поведінки споживача. Кардиналізм.</i>	37
<i>Тема 6. Ординалістська теорія поведінки споживача</i>	45
<i>Тема 7. Зміна рівноваги споживача</i>	53
<i>Тема 8. Теорія виробництва та модель раціональної поведінки виробника</i>	61
<i>Тема 9. Витрати виробництва і прибуток фірми</i>	70
<i>Тема 10. Поведінка фірми на ринку досконалої конкуренції</i> ...	80
<i>Тема 11. Теорія монополії</i>	89
<i>Тема 12. Монополістична конкуренція та олігополія</i>	97
<i>Тема 13. Ринки ресурсів: попит на ресурси</i>	104
<i>Тема 14. Ринки ресурсів: рівновага ринку праці</i>	113
<i>Тема 15. Ринки ресурсів: рівновага на ринку капіталу та ринку землі</i>	121
<i>Тема 16. Державне регулювання економіки: зовнішні ефекти й теорія суспільного вибору</i>	128
3. Теоретичні питання до модульного контролю для студентів денної форми навчання	136
4. Питання до іспиту для студентів заочної форми навчання..	140
5. Додаткова література для самостійного вивчення дисципліни «Мікроекономіка»	142
6. Критерії оцінювання знань студентів	147

ВСТУП

Навчально-методичний посібник з мікроекономіки підготовлено на засадах досягнень сучасної методології навчання. Ціллю використання змісту навчально-методичного посібнику з мікроекономіки є не тільки забезпечення засвоєння студентами

знань з мікроекономіки, але й розвиток у студентів творчості у мисленні, навичків науково-дослідної діяльності щодо мікроекономічних процесів та явищ.

Основна задача викладання мікроекономіки як складової економічної теорії полягає в тому, щоб надати студентам базові теоретичні знання та практичні навички з питань механізму функціонування окремих економічних агентів (фірм, домогосподарств) в умовах ринку. Для поглибленого вивчення, закріплення теоретичного матеріалу і набуття практичних навичок аналізу мікроекономічних явищ важливе значення набуває розв'язання навчальних завдань та задач.

Вміння розв'язувати задачі та тестові завдання студенти отримують під час семінарських та практичних занять з мікроекономіки. Розв'язання задач та тестових завдань забезпечує також ефективність організації самостійної роботи студентів, надає додаткові можливості з проведення різноманітних форм контролю на відповідних рівнях вивчення курсу.

У запропонованому навчально-методичному посібнику наведені плани семінарських занять з учбовими завданнями (задачами, тестами в тому числі й для самостійної роботи), методичні рекомендації щодо вивчення тем програми курсу мікроекономіки для студентів економічних спеціальностей. В навчально-методичному посібнику також надані списки літератури для кожної теми та загальний список літератури, що дозволяє студентам при підготовці до занять з мікроекономіки, в процесі самостійної роботи, в

заочної та інших формах навчання системно опрацьовувати наукові, науково-методичні та навчально-методичні праці економістів.

При складанні даного посібнику автори використовували науково-методичні та навчально-методичні розробки викладачів Луганського національного університету імені Тараса Шевченка¹, а також провідних українських та зарубіжних економістів²³.

Навчально-методичний посібник з мікроекономіки запропоновано для студентів денної форми навчання, а також й всіх інших форм навчання, для всіх заінтересованих вивчати економічну науку. Автори навчально-методичного посібнику бажають натхнення та успіху у вивченні мікроекономіки.

¹ Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001.

² Калініченко О.В. Мікроекономіка. Практикум, навчальний посібник / Калініченко О.В., Березіна Л.М. / – К.: Центр учбової літератури, 2008.

³ Микро-макроэкономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 6. – С. 74 – 91.

1. Тематичний план дисципліни «Мікроекономіка»

Таблиця 1

Розподіл тем дисципліни за семінарськими заняттями

Тема	Розподіл тем за семінарськими заняттями за спеціальностями	
	«Менеджмент»	«Фінанси» «Маркетинг» «Прикладна статистика» «Професійна освіта»
<u>Модуль 1</u>		
Тема 1. Мікроекономіка як фундаментальна складова сучасної теорії економіки	Семінар №1	Семінар №1
Тема 2. Теорія попиту і пропозиції	Семінар №2	Семінар №2
Тема 3. Ринкова рівновага	Семінар №3	Семінар №3
Тема 4. Еластичність попиту та пропозиції	Семінар №4	Семінар №4
Тема 5. Теорія граничної корисності та поведінки споживача. Кардиналізм.	Семінар №5	Семінар №5
Тема 6. Ординалістська теорія поведінки споживача.	Семінар №6	Семінар №6
Тема 7. Зміна рівноваги споживача	Семінар №7	Розглядається самостійно
<u>Модуль 2</u>		
Тема 8. Модель раціональної поведінки виробника	Семінар №8	Семінар №7
Тема 9. Витрати виробництва та прибуток	Семінар №9	Семінар №8
Тема 10. Поведінка фірми на ринку досконалої кон-	Семінар №10	Семінар №9

куренції		
Тема 11. Теорія монополії	Семінар №11	Семінар №10
Тема 12. Монополістична конкуренція та олігополія	Розглядається самостійно	Розглядається самостійно
Тема 13. Ринки ресурсів: попит на ресурси	Семінар №12	Семінар №11
Тема 14. Ринки ресурсів: рівновага ринку праці	Семінар №13	Семінар №12
Тема 15. Ринки ресурсів: рівновага на рику капіталу та ринку землі	Семінар №14	Семінар №13
Тема 16. Державне регулювання економіки: зовнішні ефекти й теорія суспільного вибору	Розглядається самостійно	Розглядається самостійно

2. Плани та завдання до семінарських занять

МОДУЛЬ 1

Тема 1. Мікроекономіка як фундаментальна складова сучасної теорії економіки

Теоретичні питання

1. Визначення мікроекономіки, її функції і завдання
 - 1.1. Предмет вивчення мікроекономіки
 - 1.2. Цілі вивчення мікроекономіки, її функції
 - 1.3. Об'єкт і суб'єкт вивчення мікроекономіки
 - 1.4. Методи вивчення мікроекономіки
2. Ринок як механізм взаємодії економічних суб'єктів
 - 2.1. Характеристика основних економічних суб'єктів
 - 2.2. Визначення ринку і структура ринкового кругообігу
3. Базові поняття мікроекономіки
 - 3.1. Потреби та їх види
 - 3.2. Ресурси та чинники виробництва, їх види
 - 3.3. Проблема вибору і альтернативна вартість
4. Виробничі можливості, крива виробничих можливостей.

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Мікроекономіка як фундаментальна складова сучасної теорії економіки*» необхідно сформулювати знання щодо предмету, методу та методології мікроекономіки як окремої галузі економічної думки, а також отримати навички щодо аналізу поведінки економічних суб'єктів як діючих ефективно, раціонально, оптимально.

Мікроекономіка є складовою економічної теорії. Економічна теорія (економікс) вивчає поведінку економічних суб'єктів в умовах обмежених ресурсів. Центральною проблемою економікс за теорією англійського економіста Лайонела Робінса є розподіл рідких ресурсів між альтернативними цілями. Необхідно звернути увагу, що спочатку еко-

номічна теорія мала одну складову – мікроекономіку. Тільки з 30-х років ХХ ст. з зародженням кейнсіанства, з'явилась друга її складова – макроекономіка.

Мікроекономіка – вивчає процес прийняття рішень окремими економічними суб'єктами. Виникнення мікроекономіки наприкінці ХІХ ст. пов'язано з ринковими трансформаціями. Авторами нового напрямку політичної економії цього періоду надається нове тлумачення класичної та посткласичної шкіл політичної економії. Економісти, перш за все засновник неокласики Альфред Маршалл, досліджують як центральну проблему ринок, його параметри та механізм. Зв'язки окремих економічних суб'єктів розглядаються на просторі ринку.

При вивченні даної теми необхідно розглянути економічний кругообіг за базовою схемою, а також за схемою з включенням фінансового ринку та держави як економічного суб'єкту в умовах сучасної трансформації ринку.

Необхідно мати на увазі, що в сучасному мікроаналізі суто ринкові процеси не є основним та єдиним аспектом дослідження. Важливим напрямом предмету мікроекономіки є аналіз процесу прийняття рішень усередині фірм на умовах ефективності, раціональності й оптимуму.

Треба звернути увагу, що у мікроекономіці предмет досліджується у розрізі позитивної та нормативної мікроекономіки.

Основними методами позитивного дослідження є граничний аналіз, функціональний аналіз, рівноважний підхід, метод перевіряємості. У нормативному дослідженні широко використовується моделювання економічних явищ та економічних процесів: знакове моделювання та інтуїтивне моделювання. Використовуються моделі двох видів: оптимізаційні та рівноважні. На семінарському занятті при виконанні навчальних завдань студенти повинні будуть застосовувати методи мікроекономіки, зокрема моделювання.

Основними категоріями теми є: мікроекономіка, поділ суспільної праці, ресурси, обмеженість ресурсів, потреби, відносна безмежність потреб, блага, послуги, ринок, інфраструктура ринку, види ринків, конкуренція, види конкуренції, підприємництво, підприємство(фірма), держава як економічний суб'єкт, суспільні блага, фіаско ринку, фіаско держави, позитивна мікроекономіка, нормативна мікроекономіка, метод, методологія, логіка, діалектика, моделювання, функції в економіці.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 1. – С. 9 – 30; Глава 4. – С. 81 - 102.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 1. - С. 7 - 26.
3. Калініченко О.В. Мікроекономіка. Практикум, навчальний посібник / Калініченко О.В., Березіна Л.М. / – К.: Центр учбової літератури, 2008. – Розділ 1. – С. 12 – 29.
4. Микро-макроэкономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема1. – С.6 – 13;Тема 2. - С. 14 – 27;Тема 3. - С. 28 – 37.
5. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 1. - С. 3 – 23; Глава 2. - С. 24 – 45.
6. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-

методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 1. – С. 5 - 7.

7. Симкіна Л.Г. Мікроекономіка: Учебник / Л.Г. Симкіна, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 2.- С. 44 - 51.

Навчальні задачі

1. Побудуйте криву виробничих можливостей умовної країни за наступними даними:

Вид продукції	А	Б	В	Г	Д
Вертольоти, тис. шт	0	2	4	6	8
Кавоварки, млн шт.	30	27	21	12	0

Дайте відповідь на запитання:

А) Чи може економіка країни виробити 5 тис. шт. вертольотів і 22 млн. шт. кавоварок?

Б) Чи може економіка країни виробити 6 тис. шт. вертольотів і 7 млн. шт. кавоварок?

2. Альтернативна вартість виробництва фотоапарата складає 12 наручних годинників. Підприємство може виготовити за місяць 600 наручних годинників. Дирекція вирішує виготовляти 40 фотоапаратів, а з ресурсів, що залишилися, - годинники. Скільки наручних годинників при цьому може виготовити завод. Проілюструйте свою відповідь на графіку.

3. Сільськогосподарське підприємство, яке спеціалізується на вирощуванні овочів, має дві теплиці. У одній теплиці можна вирощувати 2000 тонн огірків або 1500 тонн помідорів. Про другу відомо, що альтернативна вартість 1 тонни огірків складає 0,5 тонн помідорів при максимальному урожаї помідорів 600 тонн.

А) Визначте альтернативну вартість виробництва огірків в першій теплиці.

Б) У якій теплиці (першій чи другій) вигідніше вирощувати помідори, а в якій - огірки?

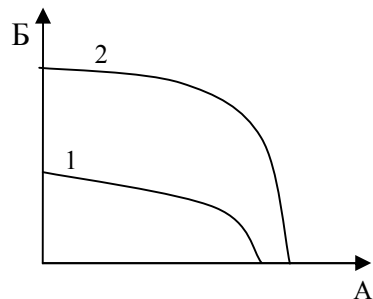
Побудуйте графік виробничих можливостей підприємства.

4. У групі за результатами психологічного тестування виявлено 10 Лідерів, 10 Організаторів, 1 Працівник, 1 Мислитель. До дня студента група повинна приготувати 15 паперових корабликів і придумати до них 15 назв. Відомо, що: Працівник зробить кораблик за 1 хв. і придумас назву за 10 хв.; Мислитель зробить кораблик за 10 хв. і придумас назву за 1 хв.; Лідер зробить кораблик за 5 хв. і придумас назву за 10 хв.; Організатор зробить кораблик за 10 хв. і придумас назву за 5 хв. Визначте, скільки часу буде потрібно групі, щоб підготуватися до дня студента:

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Проблема рідкості може бути розв'язана, якщо:
 - а) люди зможуть відмовитися від конкуренції на користь співпраці;
 - б) будуть відкриті нові, практично невичерпні джерела енергії;
 - в) усі країни світу стануть постіндустріальними суспільствами;
 - г) усе сказане невірне.
2. Ресурсами не є:
 - а) продукти харчування;
 - б) корисні копалини;
 - в) кваліфікована робоча сила;
 - г) лабораторне устаткування.
3. Встановіть, в якій з наступних нижче трійок економічних ресурсів представлені приклади тільки чинників виробництва:
 - а) рахунок в банку, хазяїн магазину, сірка;
 - б) банкір, нафта, трактор;
 - в) геолог, верстат, гроші;
 - г) облігації, вугілля, бригадир.
4. Визначте, що (хто) з перерахованого нижче не може вважатися економічним агентом:
 - а) в'язниця;

- б) президент;
в) сім'я;
г) усі перераховані є економічними агентами.
5. Крива виробничих можливостей ілюструє:
- а) вплив дефіциту і альтернативної вартості на суспільство;
б) переваги виробництва одного товару замість іншого;
в) зміна в ціні різних продуктів;
г) альтернативну вартість виробництва одного та іншого товару.
6. Якщо лінія виробничих можливостей, на якій зображені можливості виробництва товару А (апельсинів) і товару Б (бананів) в країні Бананія (див. рис.) зрушиться з положення 1 в положення 2, то це означатиме, що в цій країні:
- а) збільшилася ефективність виробництва апельсинів (А);
б) зросла ефективність виробництва бананів (Б);
в) сталося залучення до економіки нових, раніше незайнятих ресурсів;
г) суспільство перейшло від стану неповної зайнятості до стану повної зайнятості.
7. Якщо суспільство знаходиться в точці Е (див. рис.) на лінії виробничих можливостей, то це означає, що:
- а) продукту Б виробляється більше за продукт А;
б) суспільство не повністю використовує свої ресурси;
в) продукту А виробляється більше за продукт Б.

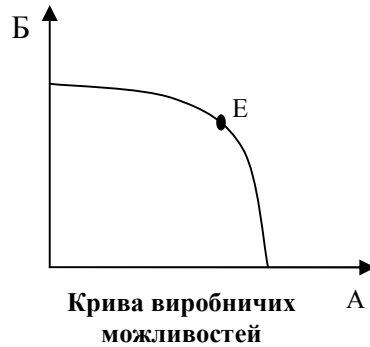
Крива виробничих
можливостей в Бананії

бляється більше, за продукт Б;

г) всі відповіді невірні.

8. Студент вчиться в університеті і отримує стипендію 500 грн. Кинувши навчання, він міг би працювати комерційним агентом і отримувати, 1000 грн. Розрахуйте його альтернативні витрати на навчання в університеті:

- а) 500 грн.;
- б) 1000 грн.;
- в) 100 грн.;
- г) 1200 грн.

9. Роман хоче купити 2 квитки на концерт Наталії Могілевської. Ціна одного квитка 100 грн. Для цього йому необхідно простояти в черзі 3 години. Якщо денний заробіток Романа 240 грн., то альтернативна вартість двох квитків на концерт складе:

- а) 90 грн.;
- б) 24 грн.;
- в) 290 грн.;
- г) 200 грн.

10. Підвищення продуктивності праці може не супроводжуватися зрушенням кривої виробничих можливостей, якщо:

- а) зростає кількість капіталу, який використовується;
- б) відбуваються структурні зрушення від трудомістких до капіталомістких технологій;
- в) зменшується кількість працівників;
- г) скорочується заробітна плата.

Тема 2. Теорія попиту і пропозиції

Теоретичні питання

1. Попит

- 1.1. Визначення попиту
- 1.2. Функція попиту
- 1.3. Закон попиту
- 1.4. Крива попиту
- 1.5. Цінові та нецінові чинники попиту

2. Пропозиція

- 2.1. Визначення пропозиції
- 2.2. Функція пропозиції
- 2.3. Цінові і нецінові чинників пропозиції
- 2.4. Закон пропозиції
- 2.5. Крива пропозиції

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Теорія попиту та пропозиції*» необхідно сформувати знання щодо змісту ринкових категорій: попиту, пропозиції, ринкової ціни, законів попиту, пропозиції, а також отримати навички щодо аналізу впливу факторів на зміни попиту, пропозиції та ринкової ціни.

Необхідно уявляти співвідношення понять обсяг попиту (Q_D) та попит (D), обсяг пропозиції (Q_S) та пропозиція (S).

Попит та пропозиція – це сукупність різних обсягів попиту або пропозиції відповідно певних цін (p), які можуть бути встановлені на ринку певного товару. Це відображається як шкала (таблиця). Має також графічний вигляд.

Функціональна залежність попиту та пропозиції від ціни та нецінових факторів відображається за допомогою формул: $D = a - b * p$; $S = c + d * p$, де a, b, c, d – відповідно нецінові параметри попиту та пропонування. Причому зміни a й c відображаються як зсув кривих попиту та пропозиції відповідно, а зміни b й d викликають зміну кута нахилу відповідних кривих.

При цьому попит і пропозиція як ринкові категорії є сумою індивідуального попиту або пропозиції.

Необхідно підкреслити причини, які зумовлюють відмінний нахил кривої попиту, а також причини позитивного нахилу кривої пропозиції.

На семінарському занятті з даної теми треба класифікувати нецінові фактори щодо попиту та пропозиції.

При виконанні навчальних завдань до семінарського заняття й до самостійної роботи студенти повинні будуть застосовувати знакове моделювання: формули й графіки.

Основними категоріями теми є: ринок, інфраструктура ринку, види ринків, конкуренція, види конкуренції, ринкова ціна, попит, обсяг попиту, пропозиція, обсяг пропозиції, функція попиту, функція пропозиції, товари-субститути, товари-комплементи, доходи споживачів, технології, ресурси, ефект доходу, ефект заміщення, ефект спадаючої віддачі, ефект Гіфена, ефект Веблена, ефект «ціна-якість».

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 2. – С. 31. – 44.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 2. - С. 27 - 35.
3. Калініченко О.В. Мікроекономіка. Практикум, навчальний посібник / Калініченко О.В., Березіна Л.М. / – К.: Центр учбової літератури, 2008. – Розділ 2. – С. 30 – 51.

4. Микро-макроэкономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 4. – С. 38 - 55.
5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 2 – 2.1. – С.37 - 38; 2.2. – С. 45 - 51.
6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 3. – С. 46 – 55.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 2. – С. 7 - 10.
8. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 2. С. 44 - 51.

Навчальні задачі

1. Як впливають перераховані в таблиці зміни на попит і пропозицію? Відповідь проілюструйте за допомогою малюнку.

Зміна (за інших рівних умов)	Графік	Зрушення кривої попиту	Рух уздовж кривої попиту	Зрушення кривої пропозиції	Рух уздовж кривої пропозиції
1. Зростання цін конкуруючих товарів					
2. Впровадження нової технології					

3. Зміна моди на товар					
4. Зміна споживчих доходів					
5. Зміна цін на сировину					

2. Функція попиту $Q = 10 - 4P$. Збільшення доходів населення спричинило збільшення обсягу попиту на 20% за кожного рівня цін. Знайдіть нову функцію попиту.

3. Попит змінюється за формулою: $Q_D = 10 - 2P$. Ціна товару є незмінною та дорівнює 3 дол. Виконайте наступні завдання:

А) Побудуйте графік попиту.

Б) Покажіть на графіку та розрахуйте обсяг виручки від реалізації продукту за вказаної ціни.

В) Як зміниться обсяг виручки, якщо попит збільшився на 50%? (Покажіть графічно та розрахуйте).

Г) Як зміниться обсяг виручки, якщо попит знизився у 1,5 рази? (Покажіть графічно та розрахуйте).

4. З друку вийшов новий навчальний посібник з мікроекономіки. Попит на посібник заданий рівнянням: $Q_D = 6 - P$, пропозицію описує рівняння: $Q_S = P - 2$. Припустимо, що уряд встановлює податок на продавця у розмірі 1 грн. з одного посібника. Які зміни відбудуться? Відповідь проілюструйте графіками.

5. Визначте криву сумарного попиту на підставі даних про індивідуальний попит:

$$Q_1 = 50 - 5P, \text{ де } P \leq 10;$$

$$Q_2 = 40 - 8P, \text{ де } P \leq 5;$$

$$Q_3 = 32 - 4P, \text{ де } P \leq 8.$$

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. У якому з тверджень термін «пропозиція» необхідно замінити на вираження «величина пропозиції»?

- а) підвищення ціни на електроенергію призвело до зниження пропозиції комп'ютерних ігор;
- б) підвищення тарифів на проїзд в автобусах призвело до підвищення пропозиції автобусів на маршрутах міста;
- в) внаслідок розширення пільгового оподаткування національних виробників збільшилась пропозиція молочних продуктів.
- г) проведення процесу приватизації призвело до збільшення пропозиції товарів народного споживання.

2. Неціновий чинник, що впливає на пропозицію, - це.

- а) величина грошових доходів населення;
- б) зміна ціни цього товару;
- в) державна політика у сфері оподаткування і субсидування;
- г) смаки і переваги споживачів.

3. Зростання цін на нитки муліне призведе до:

- а) переміщення кривої попиту на скатертини управо;
- б) переміщення кривої попиту на скатертини вліво;
- в) переміщення кривої пропозиції скатертин управо;
- г) переміщення кривої пропозиції скатертин вліво.

4. Який з чинників не приведе до переміщення кривої пропозиції учнівських зошитів :

- а) скорочення використовуваних площ;
- б) впровадження нової технології виробництва целюлози;
- в) зростання цін на учнівські зошити;

- г) введення пільгового оподаткування на виробництво канцтоварів.
- 5.** Крива попиту переміститься ліворуч, якщо:
- а) дохід споживачів збільшиться;
 - б) товар увійде до моди;
 - в) ціна на товар комплемент зменшиться;
 - г) ціна на товар субститут зменшиться.
- 6.** На ринковий попит не впливає:
- а) дохід споживачів;
 - б) ціни на товари-комплементи;
 - в) ціни на ресурси;
 - г) чисельність покупців.
- 7.** Якщо два товари є субститутами, то зростання ціни на перший товар призводить до:
- а) зниження попиту на інший товар;
 - б) зростання попиту на інший товар;
 - в) збільшення обсягу попиту на інший товар;
 - г) зменшення величини попиту на інший товар.
- 8.** Із зростанням доходів споживача крива попиту на житній хліб буде:
- а) зміщуватися праворуч і вгору;
 - б) зміщуватися ліворуч і вниз;
 - в) зміщуватися ліворуч і вгору;
 - г) зміщуватися праворуч і вниз.
- 9.** Зміщення кривої пропонування товару є наслідком:
- а) скорочення попиту на нього;
 - б) зростання доходів споживачів;
 - в) зниження ціни товару;
 - г) надання субсидій виробникам.
- 10.** Яка з подій вплине на пропонування товару не так, як три інших?
- а) зменшення числа фірм – виробників товару;
 - б) підвищення цін на ресурси, необхідні для виробництва товару;

- в) удосконалення технології виробництва товару;
- г) запровадження спеціального податку на виробників товару.

Тема 3. Ринкова рівновага

Теоретичні питання

1. Механізм встановлення ринкової рівноваги, моделі формування рівноваги
 - 1.1. Взаємодія попиту та пропозиції, встановлення ринкової ціни та її роль
 - 1.2. Модель «невидимої руки» встановлення рівноваги ринку
 - 1.3. Павутиноподібна модель формування ринкової ціни
 - 1.4. Модель аукціоніста
2. Зміна ринкової рівноваги та ціни
 - 2.1. Вплив нецінових чинників попиту та пропозиції на стан рівноваги ринку
 - 2.2. Зміни параметрів ринкової рівноваги в результаті втручання держави (вплив непрямих податків та субсидій).

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Ринкова рівновага*» необхідно сформулювати уявлення про ринковий механізм у саморегулюючій системі, а також про його дію в умовах недосконалої конкуренції, необхідно отримати навички щодо аналізу процесу досягнення ринкової рівноваги, нерівноважних ситуацій і динамічних моделей рівноваги.

Ринкова рівновага в концепції неокласичного напрямку – це ситуація до якої ринковий механізм приводить суб'єктів автоматично. Аналітично ринкова рівновага задається як: $Q_D=Q_S$ або $a-b*P= c+d*P$. Нерівновага на ринку в

даному випадку розглядається як проміжний шаг в досягненні рівноваги. Нерівновага (надлишок товару - $Q_D < Q_S$ або дефіцит товару - $Q_D > Q_S$) автоматично подолає сам ринковий механізм.

Інша точка зору зводиться до того, що сучасний ринковий механізм не в змозі подолати нерівновагу. Наприклад, це ілюструється динамічними моделями рівноваги.

На рівновагу на сучасному ринку має вплив економічна політика держави: податкова, політика ціноутворення, грошова.

Необхідно розглянути фактори, які впливають на ринкову рівновагу, при виконанні навчальних завдань надати аналіз таких факторів. Надати моделювання процесів досягнення рівноваги.

На семінарському занятті з даної теми треба класифікувати нецінові фактори щодо попиту та пропозиції.

При виконанні навчальних завдань до семінарського заняття й до самостійної роботи студенти повинні будуть застосовувати знакове моделювання: формули й графіки.

Основними категоріями теми є: ринкова рівновага, надлишок товару, дефіцит товару, «підлога ціни», «стеля ціни», податок, дотація, виграш споживача, виграш виробника, спільний виграш ринку, втрати ринку, «фіаско ринку», динамічна рівновага, «павукоподібна модель рівноваги».

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

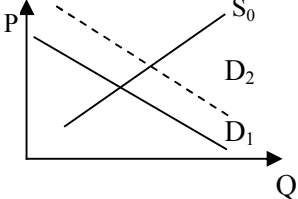
Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд. Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 2. – С. 44 – 57.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 2. С. 35 - 53.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С. 25 - 44.
4. Калініченко О.В. Мікроекономіка. Практикум, навчальний посібник / Калініченко О.В., Березіна Л.М. / – К.: Центр учбової літератури, 2008. – Розділ 2. – С. 30 – 51.
5. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 4. – С. 38 - 55.
6. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 2 – 2.1. – С.37 - 38; 2.2. – С. 45 - 51.
7. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 3. – С. 55 – 65.
8. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 2. – С. 7 - 10.
9. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С. 47 - 67.
10. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 2. С. 44 - 51.

Навчальні задачі

1. Заповніть таблицю за прикладом.

Ринок товару	Подія	Графічне зображення	Зміни рівно важких P і Q	Чинник, що вплинув
"Пепсі-кола"	Сталося значне підвищення ціни на натуральні соки		$P \uparrow$ $Q \uparrow$	Чинник попиту: зміна ціни на взаємозамінний товар
Шкіряні куртки	У новому сезоні модними стали шкіряні піджаки			
Відеокамери	Середня заробітна плата знизилася на 20%			
Цукор	Влітку очікується великий урожай фруктів і ягід			

Окуляри	У країні введений в експлуатацію завод з виготовлення контактних лінз			
Фотоапарати	Було зменшено митний збір на імпортовані фотоплівки			
Мед	Епідемія хвороб бджіл			
Вугілля	Шахтарі добилися значного підвищення заробітної плати			
Напій "Живчик"	На заводі введена нова автоматична лінія			

Портъ ери	Дефіцит жалюзі: споживачі не можуть придбати достат- ньої кі- лькості жалюзі			
--------------	--	--	--	--

2. Попит і пропозиція на обіди в студентській їдальні описуються рівняннями:

$$Q_D = 2400 - 100P$$

$$Q_S = 1000 + 250P$$

де Q - кількість обідів в день, P - ціна обіду (у доларах).

Обчисліть рівноважну ціну і кількість проданих обідів за такою ціною. Піклуючись про студентів, адміністрація встановила ціну в 3 долари за обід. Охарактеризуйте наслідки такого рішення.

3. Попит і пропозиція на ринку описуються рівняннями:

$$Q_D = 100 - 4P$$

$$Q_S = -40 + 5P$$

Виконайте наступні завдання:

А) Визначте параметри рівноваги.

Б) Як зміниться рівновага на ринку, якщо введений податок на товар у розмірі 5 грош. од. за 1 шт. товару?

В) Порівняйте сукупний виторг продавця за обох значень ціни.

4. Попит і пропозиція на ринку описуються рівняннями:

$$Q_D = 200 - 0,5P;$$

$$Q_S = -50 + 2P.$$

Виконайте наступні завдання двома способами:

- А) Визначте параметри рівноваги.
- Б) Як зміняться параметри ринкової рівноваги, якщо уряд введе субсидії на 1 шт. товару у розмірі 10 грош. од.?
- В) Визначте загальну суму субсидії, наданої виробникам.

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Ринок товару знаходиться у стані рівноваги, якщо:
 - а) обсяг попиту на товар дорівнює обсягу пропозиції;
 - б) на ринку не існує ні надлишку, ні дефіциту;
 - в) за певною ціною плани покупців щодо покупок співпадають з планами продавців щодо продажу;
 - г) всі відповіді правильні.
2. Ринкові ціни:
 - а) більше залежать від змін пропозиції, ніж від змін попиту;
 - б) більше залежать від змін попиту, ніж від змін пропозиції;
 - в) встановлюються внаслідок взаємодії попиту і пропозиції;
 - г) змінюються обернено пропорційно величині пропозиції.
3. До підвищення рівноважної ціни товару може призвести:
 - а) збільшення попиту на товар;
 - б) зменшення попиту на товар;
 - в) збільшення пропозиції товару;
 - г) одночасне і однакове збільшення попиту і пропозиції.
4. При незмінному попиті визначте, як впливає на положення точки рівноваги підвищення цін на ресурси, необхідні для виробництва цього товару:
 - а) рівноважна ціна збільшиться, а рівноважна кількість зменшиться;
 - б) рівноважна ціна і кількість збільшаться;

- в) рівноважна ціна зменшиться, а рівноважна кількість збільшиться;
 - г) рівноважна ціна зменшиться, а динаміку рівноважної кількості визначити неможливо.
5. Встановлення державою "стелі ціни" призводить до:
- а) збільшення виграшу споживачів, зменшення виграшу виробників за відсутності втрат громадського добробуту;
 - б) зменшення виграшу споживачів, зростання виграшу виробників, виникненню чистих громадських втрат;
 - в) зростання виграшу як споживачів, так і виробників;
 - г) зменшення виграшу виробників і виникнення втрат громадського добробуту.
6. Рівноважна ринкова ціна олії зросте, якщо:
- а) уряд надасть виробникам олії субсидію;
 - б) уряд зафіксує ціну олії на рівні, вищому за рівноважну;
 - в) домогосподарки почнуть робити заготовки салатів з олією на зиму;
 - г) зросте число виробників олії.
7. Якщо пропозиція товару скорочується, а попит на нього зростає, то:
- а) рівноважна ціна обов'язково зростає, а рівноважний обсяг продажу зменшується;
 - б) рівноважна ціна обов'язково зростає, а рівноважний обсяг продажу може як збільшуватися, так і зменшуватися чи не змінитися зовсім;
 - в) рівноважна ціна обов'язково зростає, а рівноважний обсяг продажу може або збільшуватися, або зменшуватися;
 - г) рівноважний обсяг продажу обов'язково зменшується, а рівноважна ціна зростає.
8. У випадку встановлення відсоткового податку на виробників:

- а) крива пропонування зміститься праворуч паралельно до початкової, рівноважні ціна і обсяг зростуть;
 - б) крива пропонування зміститься ліворуч, змінивши кут нахилу, рівноважна ціна зросте, а рівноважний обсяг зменшиться;
 - в) крива пропонування зміститься праворуч, змінивши кут нахилу, рівноважна ціна зменшиться, а рівноважний обсяг зросте;
 - г) крива пропонування зміститься ліворуч паралельно до початкової, рівноважна ціна і обсяг зменшаться.
9. Надання субсидії виробникам:
- а) дозволяє збільшити пропонування;
 - б) переміщує криву пропонування праворуч на величину субсидії по вертикалі;
 - в) призводить до зниження рівноважної ціни і збільшення рівноважного обсягу продукції;
 - г) всі відповіді правильні.
10. Функція ринкового попиту має вигляд: $Q_D = 3 - P$, де P – ринкова ціна. Функція пропонування: $Q_S = 2P$. Визначте, чому дорівнює рівноважна ціна:
- а) 1;
 - б) 2;
 - в) 3;
 - г) 1,5.

Тема 4. Еластичність попиту та пропозиції

Теоретичні питання

1. Еластичність попиту за ціною:
 - 1.1. Еластичність попиту в точці (лінійна еластичність)
 - 1.2. Взаємозв'язок лінійної еластичності та функції попиту
 - 1.3. Дугова еластичність попиту
 - 1.4. Види еластичності попиту за ціною

- 1.5. Чинники еластичності попиту
- 1.6. Еластичність попиту за доходом та перехресна еластичність попиту
2. Еластичність пропозиції
3. Практичне застосування теорії еластичності
 - 3.1. Вплив еластичності попиту на сукупну виручку
 - 3.2. Визначення за допомогою еластичності наслідків державного втручання у ціноутворення
 - 3.3. Застосування теорії еластичності в податковій політиці

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Еластичність попиту та пропозиції*» необхідно сформулювати знання про явище еластичності попиту та пропозиції, а також перехресної еластичності. Необхідно отримати навички щодо аналізу еластичності та вміння розрахунку коефіцієнтів еластичності попиту, пропозиції, перехресної еластичності.

Вивчення теми важливе для отримання певних знань та навичок, які будуть використовуватися в роботі економіста (особливо це відноситься до роботи маркетологів та менеджерів).

Еластичність – це міра реагування однієї змінної при зміні будь-якого фактору за інших рівних умов. Таким чином, значення еластичності функції є величина безмірна (коефіцієнт).

Еластичність щодо попиту, пропозиції, перехресної еластичності може бути виміряна за будь-якої з її детермінант. В неокласичній мікроекономіці виділяють наступні коефіцієнти еластичності:

- коефіцієнт прямої еластичності попиту за ціною блага:

- еластичність в точці $E_p^D = \frac{\Delta Q_D}{\Delta P} \cdot \frac{P}{Q_D}$;
- дугова еластичність $E_p^D = \frac{Q_2 - Q_1}{P_2 - P_1} \cdot \frac{P_2 + P_1}{Q_2 + Q_1}$;

- коефіцієнт еластичності попиту за доходами споживачів $E_I^D = \frac{\Delta Q_D}{\Delta I} \cdot \frac{I}{Q_D}$;
- коефіцієнт перехресної еластичності попиту на одне благо за ціною іншого блага $E_{XY}^D = \frac{\Delta Q_D^X}{\Delta P_Y} \cdot \frac{P_Y}{Q_D^X}$;
- коефіцієнт прямої еластичності пропозиції за ціною блага $E_P^S = \frac{\Delta Q_S}{\Delta P} \cdot \frac{P}{Q_S}$;
- коефіцієнт перехресної еластичності пропозиції $E_{XY}^S = \frac{\Delta Q_S^X}{\Delta P_Y} \cdot \frac{P_Y}{Q_S^X}$.

Слід звернути увагу на взаємозв'язки еластичності попиту за ціною та сукупних споживчих витрат, що теж саме, що й валовий дохід продавця; еластичності попиту за ціною та граничний дохід продавця-цінопошукача. Функція валових доходів споживачів тобто валового виторгу продавця є складною функцією. В ній кожен з множників (ціна або об'сяг попиту) є спадаючою функцією від величини другого множника. Функція граничного доходу спадає за аргументом Q в 2 рази швидше за зворотної функції попиту.

Необхідно також враховувати при визначенні еластичності попиту за ціною наявність товарів-субститутів, час щодо пристосування до ціни, частки споживчого бюджету, яка відводиться на даний товар.

За еластичністю щодо доходу товари можуть розрізнятися на якісні еластичні блага, якісні не еластичні блага, неякісні блага. Цей факт відображено в тому числі у вигляді кривих Енгеля.

Перехресна еластичність попиту за ціною відображає відносну зміну попиту на одне благо при зміні ціни на інше благо. Вона може бути позитивною (для товарів-субститутів), від'ємною (для товарів-комплементів), нульовою (нейтральні блага щодо даного блага).

Щодо еластичності пропозиції, слід аналізувати її значення з урахуванням фактору часу, специфіки виробництва товару, ціни ресурсів, ступеня використання ресурсів.

Розрізняють декілька форм еластичності:

- еластичний попит (пропозиція та перехресні попит пропозиція), коли значення коефіцієнту коливається від 1 до безкінечності;
- нееластичний попит (пропозиція та перехресні попит пропозиція), коли значення коефіцієнту коливається від 0 до 1;
- одинична еластичність попиту (пропозиції та перехресного попиту пропозиції), коли значення коефіцієнту дорівнює 1;
- абсолютно еластичний попит (пропозиція та перехресні попит пропозиція), коли значення коефіцієнту дорівнює безкінечності;
- абсолютно нееластичний попит (пропозиція та перехресні попит пропозиція), коли значення коефіцієнту дорівнює 0;
- від'ємна еластичність попиту за доходом для неякісних товарів.

Слід розрізняти та вміти розраховувати точкову еластичність та дугову еластичність.

Основними категоріями теми є: ринок, еластичність попиту, еластичність пропозиції, перехресна еластичність, коефіцієнт еластичності, точкова еластичність, дугова еластичність, ринкова ціна, попит, обсяг попиту, пропозиція, обсяг пропозиції, функція попиту, функція пропозиції, товари-субститути, товари-комплементи, доходи споживачів, технології, ресурси, загальний виторг, граничний дохід.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд. Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 3. – С. 59 – 78.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 4. С. 88 - 104.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С. 45-63.
4. Калініченко О.В. Мікроекономіка. Практикум, навчальний посібник / Калініченко О.В., Березіна Л.М. / – К.: Центр учбової літератури, 2008. – Розділ 1. – С. 12 – 29. – Розділ 3. – С. 52 – 73.
4. Микро-макроэкономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 5. – С. 56 – 73.
5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 2 – 2.2. – С. 50 - 62.
6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 20. – С. 433 – 454.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 2. – С. 7 – 10.
8. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С. 47 - 67.
9. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 2.- С. 36- 78.

Навчальні задачі

1. У таблиці задана функція попиту..

P	Q	TR	E_d	Попит
5	1	5	-	нееластичний
4	2			
3	3			
2	4			
1	5			

Виконайте наступні завдання та заповніть порожні клітинки таблиці:

- А) обчисліть коефіцієнт лінійної еластичності за кожної зміни ціни;
 - Б) обчисліть розмір загального виторгу продавця за кожної ціни та накресліть графіки попиту та виторгу.
 - В) Визначте на кривій попиту зони еластичного і нееластичного попиту, точку одиничної еластичності. Як впливає еластичність на динаміку виторгу виробника? За яких значень ціни попит буде еластичним, за яких нееластичним?
2. Попит заданий рівнянням $Q_D = 100 - 0,5P$. Визначте, при яких значеннях ціни попит на товар еластичний, а при яких - ні. Намалуйте графік попиту і вкажіть на нім проміжки різної еластичності.
3. Ви дізналися, що цінова еластичність попиту на товар дорівнює - 4. Визначте, як повинні змінитися ціна і кількість товару, що продається, щоб виручка виросла на 15%.
4. Зміна ціни товару Y з 0,6 грн. до 0,7 грн. за літр призвело до того, що кількість проданого товару X збільшилася з 44 до 47 літрів. Визначте перехресну еластичність і скажіть якими товарами по відношенню один до одного є ці товари.
5. Покажіть графічно, як вплине скорочення доходу на положення кривих попиту на товари А, В, С, якщо відомо, що коефіцієнти еластичності попиту за доходом на ці товари

складають відповідно: 1,7; - 0,8; 0. Визначте, якими є ці товари (першої необхідності, розкоші або ін.)

6. Відомо, що кожного тижня на ринку продається 120 од. товару за ціною $P=12$ грош. од. За умови рівноваги на ринку зниження ціни на 1% викликає збільшення обсягу попиту на товар на 0,6%. Визначте функцію попиту на даний товар за умови, якщо вона лінійна.

7. Ціна товару виросла з 1,5 грн. до 2 грн. за одиницю, а обсяг пропозиції збільшився з 900 одиниць до 1000 одиниць в тиждень. Обчисліть лінійний коефіцієнт цінової еластичності пропозиції.

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. У якого з наведених товарів еластичність попиту за ціною вища?

- а) сіль;
- б) чорний хліб;
- в) сірники;
- г) чорний хліб «Дарницький».

2. Якби еластичність попиту за ціною на праски була б нульовою, це означало б, що:

- а) за існуючими цінами можна продати будь-яку кількість прасок;
- б) ця кількість прасок може бути продана за скільки завгодно високими цінами;
- в) покупці готові купити будь-який обсяг цього блага за будь-яку ціну;
- г) покупці не погодяться ні на які зміни в обсязі продажів і цінах прасок.

3. З нижче перерахованого виберіть чинник, що не впливає на цінову еластичність попиту на товар X:

- а) частина витрат на товар X в доходах споживачів;
- б) наявність або відсутність субститутів;
- в) смаки споживачів;
- г) технологія виробництва товару X.

4. Визначте, яке з нижченаведених тверджень не відноситься до характеристики нееластичного попиту на товар:
- а) покупці витрачають на його купівлю значну частку свого доходу;
 - б) цей товар є для споживача товаром першої необхідності;
 - в) процентна зміна обсягу попиту менша, ніж процентна зміна ціни;
 - г) є велике число товарів-замінників.
5. Цінова еластичність вертикальної кривої попиту:
- а) дорівнює 0;
 - б) нескінченно велика;
 - в) дорівнює 1;
 - г) дорівнює 0,1.
6. Коефіцієнт перехресної еластичності попиту на товар X за ціною товару Y має негативне значення ($E < 0$). Це означає:
- а) X і Y являються товарами-субститутами;
 - б) X і Y є взаємодоповнюючими товарами;
 - в) X і Y є незалежними товарами;
 - г) попит на товар X нееластичний за ціною.
7. Коефіцієнт перехресної еластичності попиту близький до нуля можуть мати такі товари, як:
- а) машини і бензин;
 - б) ручки і олівці;
 - в) хліб і цукор;
 - г) книга і мотоцикл.
8. Якщо попит на жувальну гумку еластичний за ціною, то зменшення ціни на неї викличе:
- а) зростання витрат населення на жувальну гумку;
 - б) зниження витрат населення на жувальну гумку;
 - в) підвищення попиту на продукти харчування;
 - г) зниження попиту на продукти харчування.
9. Еластичність пропозиції залежить головним чином від:

- а) числа товарів замінників цього товару;
 - б) періоду часу, протягом якого продавці можуть пристосуватися до змін цін;
 - в) того, чи є цей товар предметом першої необхідності або розкоші;
 - г) того, чи відноситься цей товар до предметів тривалого користування або поточного споживання.
- 10.** Яке із вказаних нижче значень коефіцієнтів еластичності за доходом відноситься до товарів першої необхідності :
- а) менше 0;
 - б) більше 0, але менше 1;
 - в) більше 1;
 - г) 1.

Тема 5. Теорія граничної корисності та поведінки споживача. Кардиналізм.

Теоретичні питання

1. Теорія поведінки споживача
 - 1.1. Основні складові моделі поведінки споживача (мета, обмеження та вибір споживача)
 - 1.2. Загальна характеристика кардиналістської та ординалістської теорій поведінки споживача
2. Корисність блага і закон спадної граничної корисності
 - 2.1. Корисність блага, одиниця виміру корисності
 - 2.2. Сукупна та гранична корисність та їх взаємозв'язок
 - 2.3. Перший закон Госсена
3. Раціональний вибір споживача в кардиналістській теорії
 - 3.1. Ринковий споживчий кошик, заміна одного блага в кошику іншим, гранична норма заміни.
 - 3.2. Правило раціонального вибору споживача і другий закон Госсена

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Теорія граничної корисності та поведінки споживача. Кардиналізм*» необхідно засвоїти основи теорії граничної корисності, зокрема визначення граничної корисності як основи вартості товару, сформувавши знання щодо принципів та аксіом аналізу поведінки споживача, засвоїти кардиналістське уявлення щодо оцінки граничної корисності та її аналізу. Необхідно отримати навички щодо математичного аналізу загальної та граничної корисності блага.

Теорія граничної корисності, яку розробили австрійські економісти наприкінці XIX ст., є однією з методологічних засад неокласичної мікроекономіки. К. Менгер, Л. Вальрас, Е. Бем-Баверк запропонували теорію граничної корисності як альтернативу трудовій теорії вартості.

Центральною категорією теорії є гранична корисність (MU) – корисність додаткової одиниці блага в даному запасі, це найменша корисність.

Слід звернути увагу, що в теорії споживчого вибору виходять з декількох аксіом: повної упорядкованості переваг, транзитивності переваг споживачів, насичування потреб.

Необхідно уявляти, що загальна корисність (TU) має тенденцію зростати до певного рівня, в той час як гранична корисність є спадаючою функцією.

Кардиналісти, до яких належать австрійські економісти, а також В. Ст. Джевонс, А. Маршалл вважають, що абсолютне значення граничної корисності необхідно й можливо визначити. Вони пропонують вимірювати корисність в умовних одиницях – ютілях або балах.

Слід звернути увагу на використання концепції Г. Госсена, законів, які він розглядає – закону спадаючої корисності, закону про рівність корисності від останньої грошової одиниці, яка витрачена на яке-небудь благо.

Необхідно на основі емпіричних даних формувати таблиці з динаміки корисності, відобразити графічно дані таблиці.

Основними категоріями теми є: корисність, загальна корисність, гранична корисність, благо, набір благ, переваги, функція корисності, ютіль.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд. Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 5. – С. 103 – 120.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 3. - С. 54 - 57.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С. 64-92.
4. Калініченко О.В. Мікроекономіка. Практикум, навчальний посібник / Калініченко О.В., Березіна Л.М. / – К.: Центр учбової літератури, 2008. – Розділ 1. – С. 12 – 29. – Розділ 4. – С. 74 – 95.
5. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 6. – С. 74 – 91.
6. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 2 – 2.1. – С.17 - 45.

7. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 21. – С. 453 – 476.

8. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 2. – С. 7 - 10.

9. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С. 47 - 67.

10. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. Глава 3.-3.1 - С. 81 - 84; 3.3. – С. 90 - 92; Глава 4. – 115 - 136.

Навчальні задачі

1. У набір споживача входять два товари: пиво і раки. Загальна корисність характеризується наступними даними:

Кількість келихів	Пиво			Раки			
	Загальна корисність	Гранична корисність	Зважена корисність	Кількість раків	Загальна корисність	Гранична корисність	Зважена корисність
1	10			10	7		
2	18			20	12		
3	24			30	16		
4	28			40	18		
5	31			50	20		
6	33			60	20		

Ціна одного келиха пива дорівнює 10 дол., ціна одного рака - 50 центів.

Загальний дохід споживача, який він витрачає на пиво і раків, дорівнює 35 дол. Яку кількість келихів пива і раків купує раціональний споживач в стані рівноваги?

2. В університетській їдальні ви вибираєте між трьома товарами. Загальна корисність від споживання різної кількості кожного товару наведена в таблиці. Якщо ціна товару відома. І ви розраховуєте витратити 2 грн. То який набір товарів ви купите як раціональний споживач?

Кількість товару	Загальна корисність		
	Тістечка, ціна=0,5 грн.	Пиріжки, ціна = 0,2 грн.	Вафлі, ціна = 0,4 грн.
1	12	4	9
2	22	7	17
3	29	9	22
4	34	10	24
5	34	10	24

3. При якому значенні параметрів α і β споживач буде знаходитись в положенні рівноваги?

Благо	Гранична корисність	Ціна
A	α	7
B	24	3
C	16	β

4. Сім'я щодня купує хліб і молоко по 0,6 та 1 грош. од. На даний час сім'я купує таку кількість цих продуктів, що гранична корисність їх останніх одиниць становить 40 і 50 ютілей. Чи можна сказати, що купується найкращий, тобто максимізуючий корисність, набір хліба і молока? Якщо ні, то яким чином сім'ї потрібно перерозподілити витрати між цими двома товарами?

5. Споживач здійснює вибір між купівлею цукру і борошна. В таблиці наведено дані про корисність, яку він отримує від споживання різної кількості обох товарів.

Кількість товару (кілограмів)	Загальна корисність (ютілі)	
	Цукор	Борошно
1	48	45
2	84	81
3	108	108

4	120	126
5	126	135
6	129	140
7	131	144
8	131	144

Ціна одного кілограма цукру дорівнює 2,4 грош. од., а борошна – 1,8 грош. од. Припустимо, що завжди споживач купує на місяць 7 кг. цукру і 1 кг. борошна, витрачаючи весь бюджет, виділений для цих цілей.

Визначте:

- А) Яку корисність він отримує від споживання такого набору товарів?
- Б) Скільки коштів він витрачає на цей набір товарів?
- В) Чи максимізує він корисність, купуючи такий набір товарів?
- Г) Яку кількість товару і в якій комбінації йому варто купляти, щоб максимізувати корисність?
- Д) Яку корисність отримує споживач у цьому випадку?

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Сукупна корисність збільшується, коли гранична корисність:

- а) скорочується;
- б) збільшується;
- в) збільшується або скорочується, але завжди позитивна;
- г) збільшується повільно.

2. Яка з наведених нижче послідовностей сукупної корисності ілюструє закон спадної граничної корисності :

- а) 20, 15, 10, 5;
- б) 20, 10, 10, 10;
- в) 20, 30, 40, 50;
- г) 20, 28, 34, 38.

3. Коли відвідувач в їдальні їсть бутерброди, то максимальну цінність для нього представлятиме:

- а) бутерброд точки насичення;
 - б) середній із з'їдених бутербродів;
 - в) перший бутерброд.
 - г) немає правильної відповіді.
4. Кардиналістська модель поведінки споживача:
- а) не потребує кількісного визначення величини корисності;
 - б) не потребує порівняння корисності різних благ;
 - в) не вимагає незалежності корисностей різних благ однієї від іншої;
 - г) передбачає можливість кількісного визначення величини корисності.
5. Перший закон Госсена полягає в тому, що:
- а) в одному безперервному акті споживання корисність кожної наступної одиниці блага, що споживається, скорочується;
 - б) при повторному акті споживання корисність кожної одиниці блага зменшується порівняно з її корисністю при початковому споживанні;
 - в) при повторному акті споживання корисність кожної одиниці блага збільшується порівняно з її корисністю при початковому споживанні;
 - г) діють ствердження а) і б).
6. Гранична норма заміни товару А товаром В означає:
- а) скільки одиниць товару А купує споживач, коли ціна товару В знижується на 1 грн.;
 - б) у якій мірі збільшується гранична корисність, коли споживання товарів А і В збільшується на 1 одиницю;
 - в) скільки одиниць товару В купує споживач, коли ціна товару А знижується на 1 грн.;
 - г) від якої кількості товару А споживач готовий відмовитися в обмін на одержання одиниці товару В, щоб загальна корисність від споживання товарів А і В залишилася незмінною.

7. Для Саші споживання булки хліба за ціною 2 грн. приносить задоволення у розмірі 10 ютілей. Яку кількість ютілей задоволення принесе йому споживання літра молока за ціною 5 грн., якщо він знаходиться в стані рівноваги?

- а) 10;
- б) 25;
- в) 20;
- г) 50.

8. Алмази мають більш високу ціну, ніж вода, тому що:

- а) загальна корисність алмазів вища загальної корисності води;
- б) загальна корисність води вища загальної корисності алмазів;
- в) при даному обсязі споживання гранична корисність алмазів вища, ніж гранична корисність води;
- г) покупці готові платити за алмази більше ніж за воду.

9. Якщо MU_X - гранична корисність хліба, а MU_Y - гранична корисність вина і P_X - ціна батона хліба, P_Y - ціна пляшки вина, то для раціонального споживача в стані рівноваги буде вірним наступне твердження:

- а) $MU_X = MU_Y$;
- б) $P_Y = P_X$;
- в) $\frac{MU_x}{MU_y} = \frac{P_x}{P_y}$;
- г) $\frac{MU_x}{MU_y} = \frac{P_y}{P_x}$.

10. Коля купує подарунки рідним на Новий рік. Що з наступних тверджень описує проблему його раціонального вибору :

- а) він купить подарунок тоді, коли гранична корисність подарунка відповідатиме його ціні;
- б) він не звертає уваги на ціну і керується тільки своїми перевагами;
- в) його бюджет обмежений, тому він звертає увагу тільки на ціну;

г) Коля дуже любить своїх рідних, тому принципи раціонального вибору до нього не можна застосувати.

Тема 6. Ординалістська теорія поведінки споживача

Теоретичні питання

1. Криві байдужості, як характеристика переваг споживача
 - 1.1. Основні передумови ординалістського підходу до виміру корисності
 - 1.2. Побудова кривої байдужості, гранична норма заміщення.
 - 1.3. Залежність форми кривих байдужості від уподобань споживача
 - 1.4. Карта байдужості та властивості кривих байдужості
2. Бюджетне обмеження споживача
 - 2.1. Визначення бюджетного обмеження, його аналітичне і графічне представлення
 - 2.2. Вплив зміни ціни товарів і доходу споживача на лінію бюджетного обмеження
3. Рівновага споживача в ординалістській моделі

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми *«Ординалістська теорія поведінки споживача»* необхідно засвоїти методологію аналізу поведінки споживача, яка запропонована представниками ординалістської школи неокласичної мікроекономіки та оволодіти інструментами даного аналізу, сформувані навички щодо використання підходів ординалістів до трактування поведінки споживача. Необхідно закріпити навички щодо математичного аналізу загальної та граничної корисності блага з точки зору упорядкованості переваг.

Необхідно звернути увагу на дослідження засновників ординалістської теорії: Ф. Еджуорта, В. Парето, І. Фішера, Р. Аллена, а також на розробки Е. Слуцького, Дж. Хікса, П. Самуельсона та інших відомих економістів.

В ординалістській концепції корисність розглядається на основі упорядкування потреб з позиції їх важливості тобто переваг. Ця концепція є альтернативною до кардиналістської теорії. Слід відзначити, що при цьому ординалісти використовують апарат оцінювання граничної корисності, який запропоновано кардиналістами.

У ординалістському аналізі використовується інструментарій кривих байдужості, вигляд яких відображає норму заміщення в споживанні товарів, наприклад, товарів *A* й *B* ($MRS_{AB} = \Delta B / \Delta A$, або $MRS_{AB} = MU_A / MU_B$), які вперше використані Ф. Єджуортом у 1881 році, а також бюджетне обмеження споживача. Гранична норма заміщення (*MRS*) є визначенням альтернативної вартості.

Бюджетне обмеження ($I = P_A * Q_A + P_B * Q_B$) показує всі комбінації обсягів благ (*Q*), які можуть бути куплені споживачем при певному доході (*I*) та ринкових цінах (*P*).

Центральною темою ординалістської концепції є рівновага споживача. Під нею розуміють точку, у якій споживач максимізує корисність благ, які він споживає та при цьому знаходиться у рамках своєї байдужості. Тобто виконуються вимоги:

$$1) \frac{MU_A}{P_A} = \frac{MU_B}{P_B};$$

$$2) I = p_A * Q_A + p_B * Q_B$$

при цьому споживач знаходиться у рамках своєї байдужості.

На самостійну роботу виводиться також питання щодо вибору робітника між дозвіллям та працею.

В процесі підготовки до семінарського заняття необхідно за методологією ординалістів підготувати розгляд та вирішення задач з даної теми.

Основними категоріями теми є: корисність, загальна корисність, гранична корисність, благо, набір благ, перева-

ги, крива байдужості, карта кривих байдужості, гранична норма заміщення (MRS), бюджет споживача, ринкова ціна, бюджетне обмеження споживача та його функція, рівновага споживача, корисність робітника, функція корисності, ютіль, ящик Еджуорта, контрактна лінія.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд. Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 5. – С. 120 – 128.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Гл.3. С. 60 - 67.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С. 64-92.
4. Калініченко О.В. Мікроекономіка. Практикум, навчальний посібник / Калініченко О.В., Березіна Л.М. / – К.: Центр учбової літератури, 2008. – Розділ 1. – С. 12 – 29. – Розділ 1. – С. 12 – 29. – Розділ 3. – С. 52 – 73.
6. Микро-макроэкономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 6. – С. 74 – 91.
7. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 2 – 2.1. – С. 17 - 45.
8. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го

изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 21. – С. 459 -462; 470 - 476

9. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 2. – С. 7 - 10.

10. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С.47-67.

11. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 3. – 3.2. – С.86 - 90; Глава 4.- 4.1 - С. 93 - 98; 103 - 136.

Навчальні задачі

1. Наведена таблиця характеризує криві байдужості споживача, який розподіляє свій тижневий дохід 40 грн. Між продуктами харчування і розвагами. Ціна одиниці продуктів харчування (товар X) складає 1 грн., ціна одиниці розваги (товар Y) - 2 грн. Криві байдужості позначені як U_1 і U_2 .

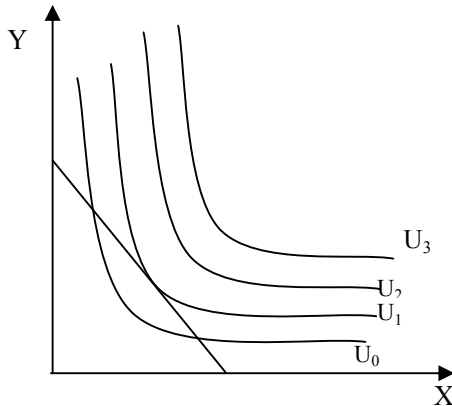
Поверхні байдужості			
U_1		U_2	
Кількість товару, одиниць			
Товар X	Товар Y	Товар X	Товар Y
10	25	5	25
15	15	10	15
20	10	15	10
30	7,5	20	7,5
-	-	30	5

Виконайте наступні завдання:

А) Накресліть криві байдужості і бюджетну лінію.

Б) Визначте, який набір продуктів харчування і розваг є оптимальним для споживача.

2. На графіку зображена модель вибору споживачем оптимального кошику споживання з двома товарами X і Y. Покажіть на графіку точки, які відповідали б наступним ситуаціям:

А) споживач максимізував корисність від споживання товарів X і Y;

Б) споживач купує тільки товар X;

В) споживач купує тільки товар Y;

Г) споживач купує набір, на який не витрачає усього доходу;

Д) споживач вибирає набір, який має корисність U_1 , але виходить за рамки його бюджету;

Е) споживач вибирає набір, який має корисність U_0 , його бюджет цілком витрачений, але вибір не є оптимальним;

Ж) споживач вибирає набір, більш високого рівня корисності, що виходить за межі його бюджету.

3. Школяр отримав від батьків 2 грн. 40 коп., на які вирішив купити зошити і ручки. Ціна одного зошита 30 коп., ціна ручки - 20 коп. Побудуйте бюджетну лінію школяра, відклавши кількість зошитів на вертикальній, а кількість ручок

- на горизонтальній осі. Визначте, як зміститься бюджетна лінія, якщо:

А) ціна авторучки виросла в два рази;

Б) ціна зошитів виросла до 40 коп.;

В) батьки дали школяру 3 грн. 60 коп., а ціни на товари залишилися колишніми;

Г) батьки дали школяру 3 грн. 60 коп., ціна авторучки виросла в два рази, а ціна зошитів виросла до 40 коп.

4. Домогосподарка вважає вершкове масло і маргарин для бутербродів абсолютними заміниками: $MRS = 1$ для усіх рівнів споживання. Вона витрачає на купівлю цих товарів 20 грн. протягом місяця, пачка вершкового масла коштує 2 грн., пачка маргарину - 1 грн.

А) Накресліть криві байдужості, що відповідають перевагам домогосподарки, відкладаючи кількість маргарину на горизонтальній, а кількість масла - на вертикальній осі, і бюджетну лінію. Визначте оптимальний споживчий кошик.

Б) Як змінилося б рішення домогосподарки, якби пачка вершкового масла коштувала 1 грн., а пачка маргарину бутерброда - 2 грн.?

В) Яким було б рішення, якби ціни масла і маргарину були б рівними?

5. Студент любить пити чай з цукром, при цьому він завжди додає на склянку сподіваючись 2 ложечки цукру, при іншому співвідношенні чаю і цукру він взагалі відмовиться від його споживання. Щотижневі витрати студента на чай з цукром складають 4 грн., ціна ложечки цукру 5 коп., ціна склянки чаю - 15 коп.

А) Накресліть криві байдужості і бюджетну лінію споживача. Визначте точку рівноваги.

Б) Яка кількість цукру і чаю є для студента оптимальною у рамках його бюджету?

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Ординалістський підхід до аналізу поведінки споживача на відміну від кардиналістського:
 - а) припускає можливість кількісного визначення корисності;
 - б) не вимагає виміру величини корисності;
 - в) не враховує суб'єктивної оцінки споживачем корисності благ;
 - г) не враховує бюджетних обмежень споживача.
2. Криві байдужості - це лінії:
 - а) однакової кількості благ;
 - б) однакового рівня корисності наборів двох благ;
 - в) однакового рівня доходу споживача;
 - г) однакових цін двох товарів.
3. Карта байдужості - це
 - а) сукупність кривих, кожна з яких представляє різний рівень доходу;
 - б) сукупність кривих однакового рівня корисності, кожна з яких представляє деякий інший рівень;
 - в) сукупність кривих однакового рівня доходу споживача, кожна з яких представляє деякий інший рівень доходу;
 - г) сукупність кривих сукупної і граничної корисності.
4. Форма і нахил кривої байдужості для одного споживача визначаються:
 - а) доходом і перевагами споживача;
 - б) тільки цінами товарів;
 - в) тільки перевагами споживача;
 - г) перевагами споживача, цінами товарів і доходом споживача.
5. Гранична норма заміщення товару Y товаром X показує:
 - а) міру зростання граничної корисності із збільшенням споживання товарів X і Y на одиницю;

- б) кількість товару Y , від якого споживач готовий відмовитися заради отримання додаткової одиниці товару X без зміни рівня сукупної корисності;
 - в) додаткова кількість товару X , яку споживач може придбати за умови зростання доходу і незмінній кількості товару Y ;
 - г) міру зростання загальної корисності із збільшенням споживання товарів X і Y .
6. У міру руху вниз уздовж типової кривої байдужості :
- а) вона стає пологішою, випрямляється;
 - б) значення граничної норми заміщення благ зменшується;
 - в) готовність споживача до заміни блага X благом Y скорочується;
 - г) усі відповіді вірні.
7. Рівновага споживача на карті байдужості - це:
- а) будь-яка точка на найвищій з кривих байдужості;
 - б) будь-яка точка на бюджетній лінії;
 - в) будь-яка точка в просторі, обмеженому бюджетною лінією;
 - г) точка дотику бюджетної лінії до кривої байдужості.
8. Нахил бюджетної лінії визначається:
- а) кількістю спожитих благ;
 - б) співвідношенням граничних корисностей благ;
 - в) співвідношенням цін товарів;
 - г) співвідношенням цін товарів і доходу споживача.
9. Припустимо, дохід споживача складає 8 грн. Ціна товару A складає 1 грн., а ціна товару $б$ - 0,5 грн. Яка з наступних комбінацій товарів A і $б$ знаходиться на бюджетній лінії:
- а) 8А і 1Б;
 - б) 7А і 1Б;
 - в) 4А і 4Б;
 - г) 5А і 6Б.

10. Для споживача товари X і Y є абсолютними замінниками в пропорції 1:1. Ціна товару X - 1 грн., товару Y – 1,5 грн. Споживач максимізує корисність, якщо:

- а) гранична норма заміни товару X товаром Y становить $2/3$;
- б) споживач витрачає весь свій дохід на товар X ;
- в) споживач витрачає весь свій дохід на товар Y ;
- г) гранична норма заміни товару X товаром Y становить $3/2$.

Тема 7. Зміна рівноваги споживача

Теоретичні питання

1. Вплив зміни доходу на оптимальний вибір споживача
 - 1.1. Зміна доходу та побудова кривої «дохід-споживання»
 - 1.2. Криві Енгеля та їх вигляд для нормальних, нижчих та нейтральних благ
 - 1.3. Функції Торнквіста та їх практичне застосування
2. Зміна оптимуму споживача під впливом зміни ціни товару
 - 2.1. Залежність між оптимальним вибором та ціною блага, лінія «ціна-споживання»
 - 2.2. Побудова кривої індивідуального попиту
 - 2.3. Ринковий попит на товар
3. Ефекти доходу та заміни
 - 3.1. Визначення ефектів доходу та заміни
 - 3.2. Ефекти доходу та заміни в моделі Слуцького
 - 3.3. Модель відокремленої дії ефектів доходу та заміни Хікса

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Зміна рівноваги споживача*» необхідно сформулювати уявлення щодо зміни рівноваги споживача внаслідок зміни кривих байдужості споживача, а також його доходу й ринкових цін. Сформулювати навички щодо

аналізу зміни точки рівноваги споживача внаслідок зміни факторів, які зумовлюють рівновагу. Необхідно закріпити навички щодо математичного аналізу динаміки оптимуму споживача.

Зміни факторів, які зумовлюють рівновагу споживача, призведуть до зміни самої рівноваги – її характеру та її точки.

Треба звернути увагу на ефекти кривих «доход-споживання», «ціна-споживання».

Зміна доходу викличе паралельне зрушення бюджетної лінії : зростання доходу – зрушення вправо в гору; зменшення доходу - зрушення вліво в напрямку початку координат. При цьому ціни є незмінними. На основі зрушень бюджетної лінії за певних кривих байдужості виникає крива «дохід – споживання», яка має різний нахил для різних категорій благ (нормальних, неякісних, нейтральних).

Слід звернути увагу на вигляд кривих Енгеля, які ілюструють залежність між обсягом благ, які використовуються та доходом споживача за незмінних цін і переваг. Нахил кривої Енгеля може бути відображений як: $\Delta I / \Delta Q_x$ (зміни в доході / зміни кількості купівель блага X).

Споживач реагує на зміну ціни – бюджетна лінія зрушується в точку, більш віддалену або більш близьку до початку координат.

Крива «ціна-споживання» й крива попиту – це два різних методи відображення того, яким чином змінюється обсяг блага при зміні його ціни за інших рівних умов.

Зміна ціни блага відображається в ефектах заміщення та доходу. Зміна ціни блага спричиняє заміщення цим благом інших більш дорогих або заміщення цього блага іншими більш дешевими. Ефект доходу відображається в зміні реального доходу, яке виникло внаслідок зміни ціни блага. Ефект доходу виражає переміщення від одної кривої бай-

дужості до другої, з його допомогою можна визначити зміни реального доходу споживача.

Студенти самостійно повинні розглянути ефект заміщення й ефект доходу за Слуцьким та за Хіксом і відповідні криві – «ціна-споживання», «дохід-споживання». Підхід Дж. Хікса відповідає основним положенням ординалізму. Підхід Е. Слуцького дає можливість кількісного вирішення проблеми на основі статистичних даних, що наближує його до кардиналістської концепції.

Основними категоріями теми є: корисність, загальна корисність, гранична корисність, благо, набір благ, переваги, крива байдужості, карта кривих байдужості, гранична норма заміщення (MRS), бюджет споживача, ринкова ціна, бюджетне обмеження споживача та його функція, рівновага споживача, ефект заміщення, ефект доходу, крива Енгеля, «ціна-споживання», «дохід-споживання», функція корисності, ютіль, номінальний дохід, реальний дохід.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд. Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 5. – С. 103 - 128.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Гл.3. С. 67-83.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С.93 - 111.

4. Калініченко О.В. Мікроекономіка. Практикум, навчальний посібник / Калініченко О.В., Березіна Л.М. / – К.: Центр учбової літератури, 2008. – Розділ 1. – С. 12 – 29.– Розділ 4. – С. 74 – 95.
5. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 6. – С. 74 – 91.
6. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 2 – 2.1. – С. 17 - 45.
7. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003.- Глава 21. - С. 455 – 476.
8. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 2. – С. 7 - 10.
9. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономики» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С. 47 - 67.
10. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 4. – 4.2. - С. 98 - 106; 115 - 136.

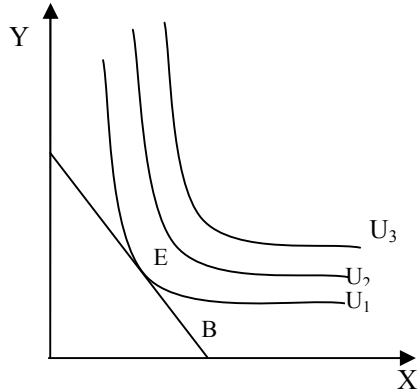
Навчальні задачі

1. Споживач витрачає весь свій дохід у 200 грн. на придбання двох товарів – X і Y . Ціна одиниці товару X – 10 грн., ціна одиниці товару Y – 20 грн. Оптимальний споживчий кошик (E_1) складається з 12 одиниць X та 4 одиниць Y . Зростання ціни товару X до 20 грн. за одиницю спричиняє зміщення точки рівноваги, тепер оптимальний кошик (E_2) включає 4 X і 6 Y . Зниження ціни товару X до 15 грн. за одиницю дає новий оптимум (E_3) кошик складається з 20 X і 5 Y .

А) Покажіть графічно зміни рівноваги споживача.

Б) Побудуйте криву «ціна-споживання», а на її основі – криву індивідуального попиту споживача на товар X.

2. Припустимо, що початкова рівновага споживача відповідає точці E. Нехай за інших рівних умов дохід споживача зростає, а ціни товарів залишаються на рівні початкових.

А) Зробіть необхідні добу- дови до графіка і побудуйте криву "дохід- споживання".

Б) На побудованому нижче

сполученому графіку покажіть зміни у попиті на товар X, спричинені зростанням доходу споживача.

В) На основі кривої "дохід-споживання" побудуйте криву Енгеля для товару X і визначте, яким є цей товар - нормальним чи нижчим.

Г) Припустимо, що представлена модель є узагальненою моделлю споживчого вибору і на осі Y - видатки на всі інші блага. На цьому ж графіку побудуйте криву Енгеля для товару X.

3. Припустимо, що на ринку певного товару є лише два покупця, індивідуальний попит яких характеризують дані наступної таблиці.

Ціна товару, грн.	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
Обсяг попиту першого споживача	0	0	0	1	2	4	6	10	15	21	25
Обсяг попиту другого споживача	0	3	5	7	9	12	15	18	21	24	25

А) Побудуйте криві попиту кожного споживача та криву ринкового попиту.

Б) Визначте і покажіть, які зміни відбудуться на графіку, якщо перший споживач збільшить свій попит у 1,5 рази.

В) Поясніть, які детермінанти могли спричинити зміни у попиті першого споживача.

4. Споживач витрачає весь дохід на товари X і Y. Початкові ціни товарів становили відповідно: $P_X=15$ грн., $P_Y=25$ грн. Оптимальний споживчий кошик складався з 20 одиниць товару X та 30 одиниць товару Y. Визначте, чи зміниться добробут споживача, якщо його уподобання залишаються незмінними, ціни благ становитимуть $P_X=15$ грн., $P_Y=20$ грн., а на купівлю цих товарів він зможе витратити 900 грн.

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Крива "дохід-споживання":

а) сполучає усі точки рівноваги споживача, пов'язані із зміною ціни одного з благ;

б) показує співвідношення між доходом споживача і кількістю товару;

в) з'єднує усі точки рівноваги споживача, пов'язані з різними рівнями доходу;

г) правильні відповіді б) і в).

2. Крива "ціна-споживання":

а) сполучає усі точки рівноваги споживача, пов'язані із зміною одного з товарів, на її основі будується крива індивідуального попиту;

б) сполучає усі точки рівноваги споживача, пов'язані із зміною доходу, на її основі будуються криві Енгеля;

в) сполучає усі точки рівноваги споживача, пов'язані із зміною цін обох товарів, на її основі будується крива індивідуального попиту;

- г) сполучає усі точки рівноваги споживача, пов'язані із зміною доходу, на її основі будується крива ринкового попиту.
3. Якщо X, Y - товари нижчої якості, то при збільшенні доходу споживача лінія "дохід-споживання":
- а) йде від низу до верху зліва направо;
 - б) має негативний нахил;
 - в) йде вгору наліво;
 - г) не існує.
4. Якщо крива «дохід-споживання» має позитивний нахил, то:
- а) обидва товари нормальні;
 - б) обидва товари неякісні;
 - в) один товар неякісний;
 - г) немає правильної відповіді.
5. Криві Енгеля характеризують:
- а) залежність обсягу споживання товару від доходу споживача;
 - б) залежність обсягу споживання товару від його ціни;
 - в) залежність корисності блага від обсягу його споживання;
 - г) залежність видатків споживача від ціни товару.
6. Крива індивідуального попиту:
- а) відображає зміну рівня корисності споживача;
 - б) в кожній точці представляє оптимум споживача для певного рівня корисності;
 - в) відображає зменшення граничної норми заміни благ в міру зниження ціни одного з них;
 - г) всі відповіді правильні.
7. Ефект заміни полягає у:
- а) зміні обсягу попиту внаслідок зміни відносних цін товарів за незмінного реального доходу споживача;
 - б) зміні обсягу попиту внаслідок зміни реального доходу за незмінних відносних цін товарів;

- в) здатності одного товару задовольнити ті ж потреби, що й інший товар;
 - г) можливості покупця заміщувати споживання одного товару іншим, більш якісним.
- 8.** Ефект доходу – це:
- а) зміна обсягу попиту, спричинена зміною відносних цін товарів за незмінного реального доходу споживача;
 - б) зміна обсягу попиту, спричинена зміною номінального доходу споживача за незмінних відносин цін товарів;
 - в) граничний приріст обсягу попиту за зміни реального доходу в умовах незмінності відносних цін товарів;
 - г) зміна обсягу попиту, спричинена зміною цін товарів.
- 9.** На відміну від моделі Слуцького, у моделі Хікса:
- а) для визначення відокремленої дії ефектів заміни та доходу застосовується прийом побудови компенсуючої бюджетної лінії;
 - б) ефект заміни супроводжується деяким покращенням добробуту споживача;
 - в) компенсуюча бюджетна лінія є дотичною до початкової поверхні байдужості;
 - г) компенсуюча бюджетна лінія є січною початковою і дотичною до деякої вищої поверхні байдужості.
- 10.** Коли ціна нормального блага знижується, то:
- а) ефект доходу спонукатиме споживача купувати його більше, а ефект заміни – менше;
 - б) в результаті дії і ефекту заміни, і ефекту доходу споживач купує більше цього блага;
 - в) в результаті дії ефекту доходу обсяг попиту зменшується, а ефекту заміни – збільшується;
 - г) і ефект доходу, і ефект заміни спонукають до зменшення споживання блага.

МОДУЛЬ 2

Тема 8. Теорія виробництва та модель раціональної поведінки виробника

Теоретичні питання

1. Підприємство, як суб'єкт ринкових відносин
 - 1.1. Визначення підприємства, класифікація підприємств за різними кваліфікаційними ознаками
 - 1.2. Мотивація діяльності підприємств
 - 1.3. Поняття оптимального та рівноважного станів підприємства
2. Виробництво і виробнича функція
 - 2.1. Виробнича функція: визначення і види
 - 2.2. Виробнича функція з одним чинником, сукупний, середній і граничний продукт
3. Модель поведінки фірми
 - 3.1. Виробнича функція з двома змінними, ізокванта, карта ізоквант
 - 3.2. Гранична норма технологічного заміщення і вид ізокванти
 - 3.3. Ізокоста і карта ізокост
 - 3.4. Правило рівноваги фірми
4. Шлях розвитку фірми
 - 4.1. Ефект масштабу, суть ефекту масштабу
 - 4.2. Побудова лінії розвитку фірми

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Теорія виробництва та модель раціональної поведінки споживача*» необхідно сформулювати знання щодо характеру, змісту та форм виробництва, а також знання з організації виробництва, засад раціональної поведінки виробника. Сформулювати навички щодо аналізу умов та результатів раціональної поведінки виробника.

На ринку пропозиція блага забезпечується його виробництвом. Виробництво є процес створення товарів, які необхідні для задоволення потреб людей.

Розрізняють матеріальне та нематеріальне виробництво. Виробництво має дві взаємопов'язані сторони: відношення людей до природи та взаємовідносини людей у виробництві. В мікроекономіці розглядається перш за все виробництво як відношення людей до природи.

Поведінка виробника описується східною моделлю, оскільки споживання є за суттю «виробництво» корисності, а виробництво «споживанням» ресурсів з ціллю створення продуктів. Необхідно засвоїти таблицю понять-аналогів теорій споживання й виробництва.

Організація виробництва відображається створенням і функціонуванням підприємства. Слід засвоїти питання щодо визначення підприємства та фірми, їх цільових функцій. Також необхідно розібратися з формами існування підприємств та фірм, надати їх класифікацію за різними критеріями.

Необхідно звернути увагу на характеристику виробничої функції, її основних якостей. Розглянути категорії загального, середнього та граничного продукту. Слід надавати аналіз категорій з використанням математичного інструментарію, з відображенням процесів на графіках.

Необхідно засвоїти характер залежності виробничої функції та форм науково-технічного прогресу.

Важливим інструментом аналізу поведінки фірми та вибору фірмою раціонального варіанту діяльності є ізокванти й ізокости. Ізокванти – це криві рівних продуктів або лініями рівного випуску. Треба звернуть увагу на різні види ізоквант та на формування карти ізоквант. Ізокванта відображає граничну норму технологічного заміщення ($MRTS$), котра відображає ступінь заміни одного фактору виробництва іншим ($MRTS_{LK} = \Delta K / \Delta L = const$ – показник заміни капіталу працею).

Теорія рівноваги виробника схожа з теорією рівноваги споживача. Виробник також має обмеження, яке пов'язане з

його фінансами та ціною ресурсів на ринку. Загальна формула обмеження виробника має функціональний вигляд: $wL+rK=I$, де w – ставка заробітної плати; L – витрати праці; r – ставка відсотку; K – капітал; I – дохід фірми.

Рівновага виробника має місце коли варіант вибору на ізокванті співпадає з обмеженням (ізокою) тобто на графіку це точка дотику ізокоєсти та ізокванти.

В даній темі розглядаються також питання щодо масштабу виробництва. Слід засвоїти, що віддача від масштабу відображає реакцію обсягу виробництва продукції на пропорційне змінення кількості всіх факторів виробництва. Необхідно розрізняти зростаючу віддачу, постійну віддачу та зменшувану віддачу від масштабу.

Основними категоріями теми є: виробництво, ресурси, праця, капітал, земля, технологія, підприємство, фірма, підприємництво, виробнича функція, загальний продукт, середній продукт, граничний продукт, технічний прогрес: капіталоінтенсивний тип, трудоінтенсивний тип, нейтральний тип, ізокванта, карта ізоквант, ізокою, рівновага виробника, віддача від масштабу.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Ед. Дж. Мікроекономіка / Єд.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 12. - С.283 - 303; Глава 14. – С. 323 – 340.
2. Вечканов Г.С. Мікроекономіка / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 5. С. 105-118.

3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С. 112 - 136.
4. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 7. – С. 92 – 111.
5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 3 – 3.1. – С. 107 – 138.
6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003.- Глава 26. – С. 585 – 610.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 3. – С.х.
8. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С.47-67.
9. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 4. – 4.2. - С.98-106; 115-136.

Навчальні задачі

1. Фірма нарощує обсяги виробництва в короткостроковому періоді. Взаємозв'язок між обсягами використання змінного чинника і сукупним випуском продукції представлений даними наступної таблиці.

Кількість змінного чинника (L), працівників / день	Сукупний випуск продукції (TP), одиниць / день	Граничний випуск продукту (MP), одиниць / день	Середній випуск продукту (AP), одиниць / день
0	0		
1	40		

2	90		
3	126		
4	150		
5	165		
6	170		

А) Розрахуйте величину граничного і середнього продукту змінного чинника при кожному з обсягів випуску.

Б) Накресліть криві сукупного, граничного і середнього продукту праці.

В) Визначте, з наймом якого працівника фірма відчує дію спадаючої віддачі.

Г) При яких значеннях змінного чинника граничний і середній продукти досягнуть максимуму?

Д) При яких значеннях граничного продукту максимізувався сукупний продукт?

2. Фірма планує виробляти 490 одиниць продукції на тиждень. Їй запропоновано декілька технологічно ефективних способів виробництва, представлених даними таблиці:

Варіанти технологій	Кількість одиниць	
	праці (L)	капіталу (K)
А	2	6
Б	3	4
В	4	3
Г	6	2

Ціна одиниці праці - 30 грн./тиждень. Ціна одиниці капіталу - 50 грн./тиждень.

А) Визначте економічно ефективний варіант технології.

Б) Зобразіть графічно оптимальний вибір фірми за допомогою ізокванти і ізокости.

3. Виробнича функція фірми, яка прагне виробляти 5 одиниць продукції за годину робочого часу за допомогою праці та капіталу, має вигляд: $Q = 2,5L^{2/3}K^{1/3}$. Ціна одиниці капі-

талу становить 2 грн. за годину і вдвічі перевищує годинну ставку заробітної плати.

А) Визначте аналітично комбінацію ресурсів, яка забезпечить фірмі мінімізацію витрат на заданий обсяг випуску.

Б) Побудуйте ізокванту та ізокосту і визначте графічно точку рівноваги фірми.

4. Таблиця представляє "виробничу сітку" - функцію виробництва, яка характеризує залежність між витратами двох чинників, - праці і капіталу - і обсягами випуску продукції:

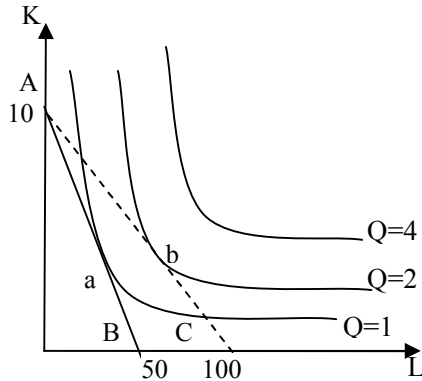
Капітал, одиниць на рік (K)	6	346	490	600	693	775	846
	5	347	448	548	632	705	775
	4	282	400	490	564	632	693
	3	245	346	423	490	548	600
	2	200	282	346	400	448	490
	1	141	200	245	28	316	346
	0	1	2	3	4	5	6
	Праця, одиниць н рік (L)						

А) Розрахуйте граничний продаукт праці при використанні постійної величини капіталу в 2 одиниці і змінній кількості праці від 0 до 6 одиниць.

Б) Розрахуйте граничний продукт капіталу за умови, що капітал є єдиним змінним чинником при постійному застосуванні 4-х одиниць праці.

В) На підставі наведених в таблиці значень функції виробництва накресліть карту ізоквант.

5. На графіку представлена карта ізоквант з початковою ізокостою АВ і новою ізокостою АС. Фірма спрямовує на купівлю виробничих факторів 1000 грн.

Визначте за графіком:

- А) Початкові ціни праці і капіталу.
- Б) Точку початкової рівноваги фірми.
- В) Нові ціни праці і капіталу.
- Г) Нову точку рівноваги.
- Д) Що повинно змінитись, щоб рівновага фірми встановилась у точці С?

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Визначте характеристику короткострокової виробничої функції:

- а) сукупний продукт змінного чинника досягає максимуму, коли середній продукт скорочується, а граничний продукт падає до нуля;
- б) сукупний продукт змінного чинника скорочується, тоді як скорочуються і середній і граничний продукт;
- в) сукупний продукт змінного чинника зростає, тоді як граничний продукт збільшується, а середній - скорочується.

2. Граничний продукт змінного чинника - це:

- а) відношення обсягу випуску продукції до витрат змінного чинника;
- б) додатковий продукт, отриманий від застосування додаткової одиниці змінного чинника;

- в) кількість продукції, виробленої на одиницю витрат змінного чинника;
 - г) відношення продуктивності праці до обсягу випуску.
- 3.** Закон спадаючої віддачі полягає в тому, що :
- а) з часом продуктивність землі падає;
 - б) усі ресурси залучаються до виробництва у міру скорочення їхньої продуктивності;
 - в) скорочується граничний продукт змінного чинника при незмінних сьгах використання іншого чинника;
 - г) граничний продукт змінного чинника зростає, а сукупний продукт скорочується із зростанням обсягу випуску.
- 4.** В економіці діє закон спадаючої віддачі. Це означає, що:
- а) використовується все більше і більше виробничих ресурсів;
 - б) відбувається скорочення приросту обсягу виробництва при послідовному збільшенні одного чинника виробництва при незмінності інших чинників;
 - в) використовується все менше і менше виробничих ресурсів;
 - г) відбувається скорочення приросту обсягу виробництва при послідовному збільшенні усіх чинників виробництва.
- 5.** Відмінність між короткостроковим і довгостроковим періодами полягає в тому, що :
- а) в короткостроковому періоді частина ресурсів і витрат постійні, в довгостроковому - усі ресурси і витрати змінні;
 - б) в довгостроковому періоді скорочення середніх витрат виробництва відбувається як за рахунок постійних, так і змінних чинників, в короткостроковому - тільки змінних;

- в) в короткостроковому періоді закон спадаючої віддачі і ефект масштабу діють в різних напрямках, а в довгостроковому – в одному;
- г) правильні відповіді а) і б).
- 6.** Виробнича функція може бути описана:
- а) рівнянням: $Q = f(L)$ або $Q = f(K, L)$;
- б) кривої сукупного продукту змінного чинника;
- в) ізоквантою;
- г) усі відповіді вірні.
- 7.** Будь-яка точка ізокости або ізокванти представляє:
- а) сукупні витрати виробництва певного обсягу випуску продукції;
- б) комбінацію фізичних обсягів двох ресурсів;
- в) максимальний обсяг випуску продукції;
- г) обсяг випуску продукції в грошовому вираженні.
- 8.** Заміна одного чинника виробництва іншим відбувається:
- а) при русі вздовж ізокванти і ізокости;
- б) при русі тільки вздовж ізокости;
- в) тільки у разі спадаючої продуктивності чинника виробництва;
- г) при русі вздовж траєкторії розвитку фірми.
- 9.** Дві фірми протягом місяця виробляють однакову кількість меблів. Гранична норма заміщення праці капіталом $MRTS_{L,K}$ першої фірми складає 2, другої - $\frac{1}{2}$. Це означає, що:
- а) перша фірма застосовує більш трудомістку технологію;
- б) Перша фірма застосовує більш капіталомістку технологію;
- в) технологія виробництва на обох фірмах однакова;
- г) точно визначити неможливо.
- 10.** Фірма збільшує обсяги використання праці з 500 до 725 одиниць, внаслідок чого виробництво продукції збільшу-

ється з 600 до 1100 штук. Можна стверджувати, що має місце:

- а) спадаючий ефект масштабу;
- б) постійний ефект масштабу;
- в) змінний ефект масштабу;
- г) зростаючий ефект масштабу.

Тема 9. Витрати виробництва і прибуток фірми

Теоретичні питання

1. Сутність витрат і прибутку підприємства
 - 1.1. Альтернативність витрат виробництва
 - 1.2. Явні (бухгалтерські) і неявні витрати (нормальний прибуток) виробництва
 - 1.3. Прибуток підприємства : економічний і бухгалтерський.
2. Витрати підприємства в короткостроковому періоді
 - 2.1. Визначення короткострокового і довгострокового періоду діяльності фірми
 - 2.2. Постійні, змінні, загальні і граничні витрати підприємства
 - 2.3. Середні показники витрат.
 - 2.4. Взаємозв'язок середніх змінних і граничних витрат з середнім і граничним продуктом.
3. Витрати підприємства в довгостроковому періоді

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «**Витрати виробництва та прибуток**» необхідно сформувані знання щодо економічного змісту витрат виробництва та прибутку, їхніх форм. Сформувані навички щодо аналізу витрат виробництва, прибутку, вміння розраховувати відповідні показники і їх аналізувати.

Основою теорії Смита й Рікардо є трудова теорія вартості. Маркс на її засадах створює теорію капіталу, в тому числі теорію витрат виробництва. Відповідно до цієї теорії

витрати виробництва за їх економічним змістом уявляють із себе частину ціни товару (частину загального доходу), яка відбиває ціну засобів виробництва та ціну робочої сили, які використані в процесі виробництва товару. Прибуток є надлишком в ціні товару над витратами його виробництва, є формою чистого доходу (додаткової вартості).

Слід відрізнити витрати виробництва від витрат обігу. Витрати обігу пов'язані з рухом товару від виробництва до споживання. При цьому витрати обігу за характером можуть бути схожі з витратами виробництва – це додаткові витрати обігу (транспортування, пакування, фасування, збереження товарів). Інша форма витрат обігу буде відноситися до чистих обігових витрат (операції з продажу товарів, бухгалтерські операції щодо обігу товарів, реклама тощо).

В неокласичній економічній теорії всі витрати виробництва розглядаються як альтернативні, тому що вони пов'язані з використанням обмежених ресурсів. Бідь яке рішення щодо виробництва будь чого призводить до відмови від використання тих самих ресурсів у виробництві якихось інших товарів.

В числі альтернативних витрат виробництва розглядають явні витрати (приймають форму прямих грошових платежів, які здійснює фірма) та неявні витрати (витрати використання ресурсів, які належать власникам фірми, ці витрати не мають грошової форми).

Поняття прибуток визначає різницю між сукупним доходом фірми і її витратами як явними, так й неявними. В такому виразі прибуток розглядається як чистий економічний прибуток. В разі, коли розглядають різницю між сукупним доходом фірми і явними витратами, говорять про бухгалтерський прибуток. Співвідношення між бухгалтерським прибутком і чистим економічним прибутком виглядає таким чином: $ЧЕП = БП - НВ$, де $ЧЕП$ – чистий економічний прибуток; $БП$ - бухгалтерський прибуток; $НВ$ - неявні ви-

трати. Коли чистий економічний прибуток дорівнює нулю, то це означає, що фірма отримує нормальний прибуток. Тобто фірма має достатньо умов для того, щоб утримувати власні ресурси в даному виробництві.

Важливим методом класифікації витрат виробництва в неокласичній теорії є метод врахування часових горизонтів, протягом яких приймаються рішення щодо виробництва товарів.

Витрати виробництва, які пов'язані з використанням машин, обладнань, споруд, приміщень тощо (знарядь праці), формуються на відносно довгому відрізку функціонування фірми. Ці витрати відносно постійні (FC).

Витрати виробництва, які пов'язані з використанням сировини, матеріалів, енергії тощо (предметів праці), формуються на короткому відрізку функціонування фірми. Ці витрати відносно змінні (VC).

Різниця між постійними й змінними витратами є основою для розмежування двох часових горизонтів: короткострокового та довгострокового.

В короткостроковому періоді витрати виробництва складаються з постійних та змінних витрат. Сумарні витрати виробництва – це сума постійних та змінних витрат ($TC=FC+VC$).

Точкою беззбитковості (брейквівену) – є точка мінімального обсягу виробництва, за якого доходи зрівняються з витратами виробництва ($TR=TC$).

Важливе значення при визначенні обсягу виробництва має аналіз середніх витрат виробництва – витрат на виробництво одиниці продукту. В короткостроковому періоді розрізняють середні постійні, середні змінні й загальні середні витрати тобто середні витрати (AFC , AVC , ATC або AC).

Розглядають два правила середніх витрат: 1. Рівність ринкової ціни й середніх змінних витрат зумовлює точку

закриття фірми; 2. Рівність ринкової ціни й середніх витрат зумовлює точку критичного обсягу виробництва. Точка беззбитковості (брейквівену) буде визначена за моделлю:

$$\left(Q = \frac{FC}{(P - AVC)} \right).$$

Неокласичний підхід як центральну концепцію визначає теорію граничних витрат виробництва. Граничні витрати (MC) визначаються як додаткові витрати, які пов'язані з виробництвом додаткової одиниці продукту ($\Delta TC/\Delta Q$). Порівняння граничних витрат і граничного продукту дозволяє виявити прибутковість тієї чи іншої зміни масштабу виробництва.

Вважають, що форма кривої граничних витрат є відображенням і наслідком закону спадаючої віддачі. Крива граничних витрат перетинає криву середніх витрат в точці мінімуму останньої.

В довгостроковому періоді всі витрати виробництва є змінними (LAC). Крива довгострокових середніх витрат показує найменші витрати виробництва одиниці продукту, за яких може бути забезпечено будь який обсяг виробництва за умов, що фірма мала в своєму розпорядженні достатньо часу для проведення всіх необхідних змін в розмірах виробництва.

Дугоподібний вид кривої довгострокових середніх витрат пояснюється позитивними та негативними ефектами росту масштабів виробництва.

Основними категоріями теми є: виробництво, ресурси, ціна, витрати виробництва, прибуток, витрати обігу, загальний дохід, альтернативні витрати, явні й неявні витрати, бухгалтерський прибуток, чистий економічний прибуток, нормальний прибуток, фірма, виробнича функція, короткостроковий і довгостроковий періоди, постійні витрати, змінні витрати, загальні витрати, середні витрати, середні постійні витрати, середні змінні витрати, бреквівен (точка беззбитковості), граничні витрати, довгострокові се-

редні витрати, крива довгострокових середніх витрат, віддача від масштабу.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 6. С. 127-157.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 5. С. 105-118.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С. 123 - 136.
4. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 7. - С. 92 - 111.
5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 6. – С. 204 - 213.
6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 22. – С. 477 - 502.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 3. – С. х.
8. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С.47-67.

9. Симкіна Л.Г. Мікроекономіка: Учебник / Л.Г. Симкіна, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 4. – 4.2. - С.98-106; 115-136.

Навчальні задачі

1. Припустимо, що Ви маєте намір відкрити мале підприємство з виробництва столярних виробів. Придбання устаткування обійдеться в 50 тис. грн., які у разі альтернативного використання могли б щорічно приносити 5000 грн. доходу. Устаткування розраховане на 10 років використання. Наймання працівників обійдеться в 2100 грн. щомісячно, річна орендна плата за приміщення складе 4000 грн., а на закупівлю сировини, матеріалів, електроенергії потрібно 15000 грн. за рік. За Вашими підрахунками, сукупний виторг складе 69300 грн. На аналогічному підприємстві Вам пропонували обійняти вакантну посаду менеджера з щорічною заробітною платою 4200 грн. Розрахуйте величини бухгалтерського, економічного і нормального прибутку підприємства. Чи вигідним для Вас виявиться відкриття свого бізнесу?

2. Пан Черкавський працював менеджером у державній друкарні і отримував 24000 грн. заробітної плати за рік, але прийняв рішення відкрити власну друкарню. Річна оренда приміщення обійшлася йому в 32000 грн., оренда устаткування - 64000 грн.. Для оплати ліцензії він був вимушений зняти 1000 грн. з особистого термінового депозиту в "Приватбанку" в 20000 грн., на які налічувалося 20% річних. Витрати на сировину і матеріали склали 10000 грн. за рік. Очікуваний річний виторг від надання друкарських послуг складає 200000 грн. Визначте величину бухгалтерського і економічного прибутку підприємця і поясніть, чи було доцільним його рішення організації власного бізнесу.

3. Припустимо фірма нарощує обсяги виробництва від 0 до 10 одиниць продукції в короткостроковому періоді. Її по-

стійні витрати складають 60 тис. грн. Динаміка змінних витрат представлена в таблиці.

Обсяг випуску, Q (ед.)	Змінні витрати, VC (тис. грн.)	Постійні витрати, FC (тис. грн.)	Сукупні витрати, TC (тис. грн.)	Граничні витрати, MC (тис. грн.)	Середні постійні витрати, AFC (тис. грн.)	Середні змінні витрати, AVC (тис. грн.)	Середні загальні витрати, AC (тис. грн.)
0							
45							
85							
120							
150							
185							
225							
270							
325							
390							
465							

А) На основі наведених даних розрахуйте і представте у вигляді таблиці усі види витрат.

Б) Побудуйте на першому графіку лінії сукупних, постійних і змінних витрат. Поясніть форми отриманих ліній.

В) Побудуйте на другому графіку лінії середніх показників витрат і граничних витрат. Визначте і поясніть точки мінімізації середніх загальних і середніх змінних витрат.

Г) Визначте, як кожна з наступних подій вплине на величину різних видів витрат і розміщення їхніх кривих:

- внаслідок підвищення залізничних тарифів виростили транспортні витрати фірми;

2. збільшилися витрати на рекламу продукції;
3. скоротився управлінський персонал;
4. з виробництва звільнена частина робітників;
5. збільшилася орендна плата за приміщення;
6. збільшилися ціни енергоносіїв.

4. Менеджер втратив звітність за витратами фірми. Її колеги спільними зусиллями змогли відновити тільки декілька цифр. Але Вам для аналізу діяльності фірми потрібні усі дані. Спробуйте їх обчислити.

Q	FC	AFC	AVC	VC	AC	MC	TC
0							
20					40		
40						16	
60							1920
80			30,25				
100		4			37,8		

5. Розгляньте графік і дайте відповіді на наступні запитання:

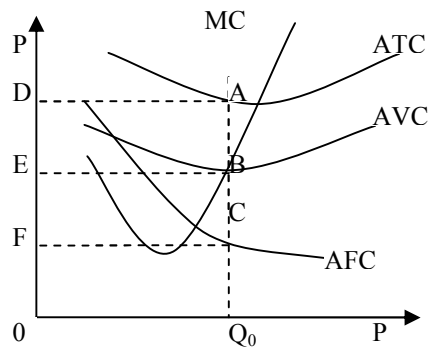
А) в якому часовому періоді працює фірма: короткостроковому чи довгостроковому? Обґрунтуйте відповідь.

Б) Якій площі відповідають змінні витрати (VC) виробництва обсягу Q_0 ?

В) Якій площі відповідають сукупні витрати (TC) на цьому ж обсязі виробництва?

Г) Якій площі відповідають постійні витрати (FC) на цьому обсязі виробництва?

Д) Як змістяться всі криві графіка, якщо фірма вирішить скоротити частину робітників?

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Економічні витрати - це:
 - а) сукупні витрати підприємця, пов'язані з виробництвом продукції;
 - б) фактична сума оплачуваних ресурсів;
 - в) витрати, що дорівнюють сумі доходу, який повинні отримати усі власники ресурсів при найбільш вигідному з можливих способів їх використання;
 - г) альтернативні витрати використання ресурсів, що належать власникам фірм.
2. Економічні витрати:
 - а) дорівнюють сукупному виторгу за мінусом неявних витрат;
 - б) включають явні витрати, але не включають неявних;
 - в) дорівнюють сукупній виручці за мінусом явних і неявних витрат;
 - г) дорівнюють сумі явних і неявних витрат.
3. Неявні витрати - це:
 - а) витрати, альтернативна вартість яких дорівнює нулю;
 - б) альтернативна вартість ресурсів, що належать власникам фірми;
 - в) бухгалтерські витрати;
 - г) витрати, які не беруться до уваги при визначенні обсягу виробництва.
4. Економічний прибуток:
 - а) більший за бухгалтерський прибуток;
 - б) менший за бухгалтерський прибуток;
 - в) дорівнює бухгалтерському прибутку;
 - г) може бути більше або менше бухгалтерського прибутку.
5. Нормальний прибуток - це:

- а) прибуток, який отримує фірма, якщо його сукупний виторг перевищує суму явних і неявних витрат;
 - б) прибуток, який отримує типова фірма галузі;
 - в) прибуток, який фірма отримує в нормальних умовах її функціонування;
 - г) мінімальний дохід, необхідний для утримання фірми у межах цього виду діяльності.
- 6.** Щоб знайти величину постійних витрат фірми, необхідно:
- а) від середніх сукупних витрат відняти середні змінні витрати;
 - б) від сукупних витрат відняти змінні витрати;
 - в) від сукупних витрат відняти змінні витрати і поділити на обсяг випуску;
 - г) від середніх сукупних витрат відняти граничні витрати.
- 7.** Щоб знайти величину змінних витрат фірми, необхідно:
- а) від середніх сукупних витрат відняти середні постійні витрати;
 - б) від сукупних витрат відняти постійні витрати і поділити на обсяг випуску;
 - в) від середніх сукупних витрат відняти середні постійні і помножити на обсяг випуску;
 - г) від середніх сукупних витрат відняти граничні витрати.
- 8.** Який чинник збільшує постійні витрати фірми?
- а) підвищення заробітної плати робітників;
 - б) підвищення цін на сировину і матеріали;
 - в) підвищення залізничних тарифів;
 - г) підвищення заробітної плати управлінського персоналу.
- 9.** Який чинник збільшує змінні витрати фірми?
- а) підвищення орендної плати;

- б) підвищення процентної ставки на банківські кредити;
- в) підвищення заробітної плати робітників;
- г) підвищення заробітної плати управлінського персоналу.

10. Середні сукупні витрати матимуть мінімальне значення за умови, що для цього обсягу виробництва :

- а) середні змінні витрати дорівнюватимуть сукупним постійним витратам;
- б) граничні витрати дорівнюють середнім сукупним витратам;;
- в) граничні витрати дорівнюють середнім змінним витратам;
- г) середні постійні витрати інтенсивно скорочуються.

Тема 10. Поведінка фірми на ринку досконалої конкуренції

Теоретичні питання

1. Поняття ринкової структури
 - 1.1. Визначення ринкової структури
 - 1.2. Основні характеристики ринкової структури
 - 1.3. Типи ринкових структур
2. Ринок досконалої конкуренції
 - 2.1. Характерні ознаки ринку досконалої конкуренції
 - 2.2. Особливості попиту на ринку досконалої конкуренції
3. Рівновага фірми на ринку досконалої конкуренції
 - 3.1. Визначення оптимального обсягу на ринку досконалої конкуренції за допомогою моделі TRTC
 - 3.2. Рівновага фірми в моделі MRMC
 - 3.3. Стратегія поведінки фірми - досконалого конкурента

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «Поведінка фірми на ринку досконалої конкуренції» необхідно сформувати знання щодо характеристики конкурентної фірми, особливостей її поведінки та змісту цілей її функціонування. Сформувати навички щодо аналізу рис, які визначають конкурентну фірму, навички розрахунку фінансово-економічного стану фірми.

Економісти неокласичного напрямку визначають умови, в яких виявляється конкуренція, поняттям «ринкова структура».

В умовах досконалої конкуренції діє конкурентна фірма. Вона є ціноотримувачем. Тобто конкурентна фірма не може впливати на ціну й попит, які склалися на ринку галузі в результаті дії всіх його учасників.

Рациональна поведінка фірми буде відображатися в максимальному результаті, який фірма отримує. Це може бути максимальні загальний продукт (TP), загальний дохід (TR), середній продукт (AP), середній дохід (AR), граничний продукт (MP), граничний дохід (MR), або прибуток в різних видах (P). При цьому фірма повинна діяти оптимально, тобто бути в стані рівноваги.

Коли розглядати стан рівноваги фірми відносно такої цілі її діяльності як максимізація прибутку, то необхідно враховувати умову рівності її граничного доходу (MR) і її граничних витрат (MC). Фірма буде розширяти обсяг виробництва доти, поки $MC < MR$. Коли $MC > MR$, фірма буде мати збитки. Тому рівновага конкурентної фірми має місце за умов: $MC = MR$.

Слід розглянути при поєднанні аналізу граничних витрат і граничного доходу з середніми витратами обсяг прибутку фірми. Звісно, що $TR = Q * P$ й $TC = AC * Q$. Аналіз надає три випадки положення фірми: рівноваги (оптимуму), коли $TR = TC$; $MC = MR$; наявності квазіренти, коли $TR > TC$; $MC < MR$; наявності збитків, коли $TR < TC$; $MC > MR$.

У випадку наявності збитків фірма повинна буде їх мінімізувати, коли ціна на ринку вища за середні змінні витрати. Цей процес буде переводити діяльність фірми у довгостроковий період.

В довгостроковому періоді для окремої фірми зникає різниця між постійними і змінними витратами виробництва. По-друге, на ринку в цілому змінюється кількість фірм. В результаті певних подій буде зникати квазірента або фірма буде становитися беззбитковою й отримувати нормальний прибуток.

Коли ціна дорівнює мінімальним середнім витратам, то галузь знаходиться в стані довгострокової рівноваги: $MC=P=AC=LAC$. В цьому випадку досягається економічна ефективність як з точки зору використання обмежених ресурсів в даному процесі виробництва, так і з точки зору їх розподілу між різними виробничими процесами.

Слід запам'ятати, що в довгостроковому періоді на ринку досконалої конкуренції ціна має тяжіння до мінімальних середніх витрат (LAC).

В довгостроковому періоді крива пропозиції залежить від типу галузі. Розрізняють три таких типи – а) з незмінними витратами; б) зі зростаючими витратами; в) з такими витратами, що зменшуються. На семінарському занятті необхідно розглянути ці типи (в тому числі й за допомогою математичного моделювання та графіків), і навести конкретні приклади.

На основі аналізу поведінки конкурентної фірми необхідно повернутись до питання виграшу виробника. Виграш виробника розглядається як різниця між ринковою ціною й граничними витратами виробника, яка скоректована на обсяг продукції, яка реалізується. Слід розглянути можливі наслідки державної політики щодо ціноутворення відносно явищ виграшу споживача, виграшу виробника й загального виграшу на ринку.

Основними категоріями теми є: ринкова структура, конкурентна фірма, підприємництво, виробництво, ресурси, ціна, попит, пропозиція, витрати виробництва, прибуток, раціональна поведінка фірми, оптимальний стан фірми, нормальний прибуток, максимальний прибуток, рівноважний випуск, квазірента, збитки фірми, мінімізація збитків, короткостроковий і довгостроковий періоди, економічна ефективність, віддача від масштабу (тип галузі), виграші споживача, виробника, в цілому ринку, державне регулювання ринку.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 7. - С. 159-187.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 5. - С. 105-118.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С. 153 -185.
4. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 8. - С. 112 - 126.
5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 3. – 3.1. – С. 118 - 123; 3.3. С. 158 - 165; Глава 6. – С. 206 - 213.

6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 23. – С. 503-532.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 3. – С. х.
8. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С.47-67.
9. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 7. – С.213-226.

Навчальні задачі

1. Уважно розгляньте графік і дайте відповідь на такі питання:

А) Яку модель зображено на графіку? Позначте відповідні криві.

Б) В якій ринковій структурі функціонує фірма? Поясніть.

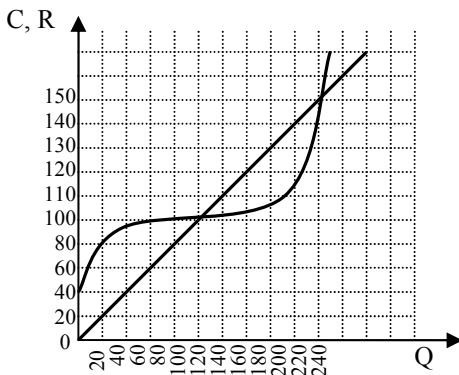
В) Якою є ціна на продукцію фірми?

Г) Чому дорівнюють постійні витрати фірми при нульовому обсязі випуску? При обсязі випуску 30 одиниць продукції?

Д) При яких обсягах випуску фірма отримує нульовий економічний прибуток?

Е) Чому дорівнюють змінні витрати фірми при обсязі випуску 40 одиниць?

Д) За якого обсягу випуску фірма максимізувала економічний прибуток?

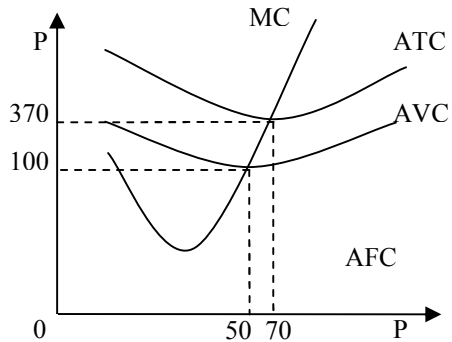

2. На основі наведеного графіка витрат конкурентної фірми дайте відповіді на наступні запитання:

А) За якого рівня ціни фірма буде беззбитковою?

Б) При якому рівні ціни фірма буде готова зупинити виробництво?

В) При якому рівні ціни ця фірма може максимізувати прибуток?

3. Меблева фабрика має постійні витрати в 390 грош. од. Ціна одиниці виробу 200 грош. од. Заповнивши таблицю визначте, який обсяг продукції повинна виробляти фірма, щоб отримати максимальний прибуток, якщо вона діє на абсолютно конкурентному ринку. Рішення підтвердить графіком.

Q	FC	VC	TC	AFC	AVC	AC	MC	TR	π
5						120			
6						116			
7						110			
8						118			
9						134			
10						142			

4. Абсолютно конкурентна фірма нарощує обсяги виробництва в короткостроковому періоді від 0 до 10 одиниць продукції. Її постійні витрати складають 60 грош. од. Динаміка змінних витрат представлена даними таблиці:

Q	FC	VC	TC	AFC	AVC	AC	MC	TR50	π_{50}	TR40	π_{40}	TR30	π_{30}
0		0											
1		45											
2		85											
3		120											
4		150											
5		185											
6		225											
7		270											
8		325											
9		390											
10		465											

А) Розрахуйте сукупні, середні сукупні, середні постійні, середні змінні, а також граничні витрати фірми; визначте величину сукупного прибутку (збитків) фірми за наступними ринковими цінами: $P_1 = 50$, $P_2 = 40$, $P_3 = 30$.

Б) Побудуйте необхідні лінії і визначте оптимальний обсяг виробництва методом *TRTC*.

В) Побудуйте необхідні лінії і визначте оптимальний обсяг виробництва методом *MRMC*.

Г) Визначте, за якою ціною фірма буде готова зупинити виробництво.

5. Сукупні витрати конкурентної фірми, що працює у короткостроковому періоді задаються рівняннями: $TC = 100 + 2Q + Q^2$. Визначте:

А) Аналітичний вираз для граничних, середніх сукупних та середніх змінних витрат.

Б) Який обсяг продукції буде виробляти фірма у короткостроковому періоді, якщо ринкова ціна на її продукцію становить 40 грн. за одиницю, якими при цьому будуть результати діяльності фірми?

В) Який обсяг продукції конкурентна фірма вироблятиме у довгостроковому періоді, якщо її витрати залишаться незмінними і $LAC = ATC$?

Г) Що відбудеться, якщо рівноважна ринкова ціна довгострокового періоду встановиться на рівні 21 грн. за одиницю?

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Попит на продукцію конкурентної фірми є:
 - а) абсолютно еластичним;
 - б) абсолютно нееластичним;
 - в) еластичним;
 - г) нееластичним.
2. Крива попиту на продукцію конкурентної фірми співпадає з:
 - а) кривою сукупного і граничного виторгу;
 - б) кривою граничного і середнього виторгу;
 - в) кривою сукупного і середнього виторгу;
 - г) кривою граничних витрат.
3. Граничний виторг конкурентної фірми із зростанням обсягу продажу :
 - а) зростає;
 - б) зменшується;
 - в) не змінюється;
 - г) зменшується швидше за ціну.
4. Якщо граничний виторг фірми для усіх рівнів випуску дорівнює ринковій ціні, то:
 - а) фірма максимізувала прибуток;
 - б) попит на продукцію фірми є абсолютно еластичним;
 - в) фірма працює в умовах досконалої конкуренції;
 - г) правильні відповіді б) і в).
5. Конкурентній фірмі в короткостроковому періоді слід виробляти продукцію, якщо:
 - а) вона отримує економічний прибуток;

- б) вона отримує тільки нормальний прибуток;
 - в) вона отримує збитки, які не перевищують величини постійних витрат;
 - г) усі відповіді правильні.
- 6.** Приймаючи рішення відносно оптимального обсягу виробництва, конкурентна фірма, як і будь-яка інша, повинна виробляти таку кількість продукції, для якої:
- а) середні сукупні витрати мінімальні;
 - б) середній виторг дорівнює середнім сукупним витратам;
 - в) граничний виторг дорівнює граничним витратам;
 - г) сукупний виторг максимальний.
- 7.** Конкурентна фірма максимізує прибуток виробляючи обсяг продукції, для якого:
- а) ціна дорівнює середнім сукупним витратам;
 - б) ціна дорівнює граничним витратам;
 - в) граничний виторг дорівнює середнім змінним витратам;
 - г) граничний вирторг дорівнює середнім сукупним витратам.
- 8.** Конкурентна фірма досягає точки беззбитковості, якщо:
- а) ціна дорівнює мінімуму її середніх сукупних витрат;
 - б) сукупні витрати дорівнюють сукупному виторгу;
 - в) гранична виручка дорівнює граничним витратам;
 - г) правильні відповіді а) і б).
- 9.** Граничний виторг конкурентної фірми перевищує її граничні витрати. Фірма зможе збільшити економічний прибуток, якщо:
- а) підвищить ціну на свою продукцію;
 - б) скоротить обсяг виробництва;
 - в) збільшить обсяг виробництва;
 - г) понизить ціну на свою продукцію.

10. Конкурентній фірмі, яка отримує нульовий економічний прибуток, необхідно:

- а) підвищити ціну на свою продукцію;
- б) збільшити виробництво і прагнути отримати великий економічний прибуток;
- в) залишити галузь і знайти більш прибуткове застосування ресурсам фірми;
- г) діяти так, як і раніше, нічого не змінювати.

Тема 11. Теорія монополії

Теоретичні питання

1. Особливості функціонування монопольного ринку
 - 1.1. Характерні риси монопольного ринку
 - 1.2. Особливості попиту на товар монополіста і його взаємозв'язок із сукупним виторгом
 - 1.3. Гранична виручка монополіста
2. Стратегія поведінки монополіста
 - 2.1. Вибір монополістом оптимального обсягу виробництва і ціни товару в короткостроковому періоді
 - 2.2. Рівновага монополії у довгостроковому періоді
3. Ціноутворення на монопольному ринку
 - 3.1. Встановлення монопольної ціни методом "витрати плюс"
 - 3.2. Цінова дискримінація: сутність і види.

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Теорія монополії*» необхідно сформувати знання щодо економічного змісту монополії, знання абсолютної монополії як форми ринкової структури. Сформувати навички щодо аналізу форм діяння фірми-монополіста щодо функціонування ринку, навички розрахунку фінансово-економічного стану такої фірми.

В неокласичній теорії монополія визначається як ринкова структура, в якій одна фірма є постачальником на ринок продуктів, які не мають близьких субститутів.

Слід звернути увагу на те, що в літературі розглядають декілька видів абсолютної монополії: закриту монополію, природну монополію, відкриту монополію.

Монополіст є цінопошукачем на відміну від конкурентної фірми, яка є ціноотримувачем. Необхідно зауважити, що крива попиту монополіста співпадає з кривою попиту галузевого ринку. Також необхідно звернути увагу на те, що крива галузевого попиту являє із себе спадаючу криву. Це означає, що абсолютний монополіст не може збільшити продажу без знижки ціни. Знижка ціни відноситься не тільки до граничної одиниці продукту, але також до всіх одиниць продукції, яка реалізується. Тому граничний дохід є меншим, ніж ціна (середній дохід) для кожного рівня виробництва ($MR < P = AC$).

Крива граничного доходу (MR) знаходиться нижче спадаючої кривої попиту монополії (D). На графіку відображаються області еластичного (обсяги продажів та валового доходу тут зростають за рахунок зниження ціни) й нееластичного попиту (обсяги доходів тут зростають за рахунок збільшення ціни).

В умовах нееластичного попиту зниження ціни товару призведе до від'ємного значення граничного доходу (MR) та зниження валового доходу (TR).

Необхідно зауважити, що фірма монополіст буде нарощувати виробництво доти, поки граничний дохід не стане дорівнювати граничним витратам ($MR = MC$). При цьому, оскільки $MR < P$, а також $MR < AC$, то в даній точці обсягу виробництва фірма монополіст не зможе відшкодувати витрати виробництва. В цій точці обсягу виробництва рівновага на ринку – оптимальний об'єм виробництва, досягається за більших обсягів, ніж за умови $MR = MC$. Тому за умови максимізації прибутку на ринку буде виникати дефіцит продукту. В цьому випадку фірма монополіст встановлює

максимальну (монопольну) ціну. Внаслідок формується монопольна квазірента.

Слід звернути увагу на те, що абсолютна монополія не має кривої пропозиції. Причина цього в тому, що відношення між ціною й обсягом продукту може бути різним.

Неокласична теорія розглядає *X-неефективність*, коли фактичні витрати виробництва фірми за виробництва якогось обсягу виробництва вищі ніж мінімально можливі витрати виробництва даного обсягу продукції.

Слід звернути увагу на процес цінової дискримінації та її умови, до яких відносяться: монопольна влада; поділ ринків, неможливість перепродажів.

Необхідно ознайомитись з класифікацією цінової дискримінації за Пігу: першого ступеня (максимальна ціна для кожного покупця); другого ступеня (ціна в залежності від обсягу покупки або інтенсивності споживання в одиницю часу); третього ступеня (ціна за групами споживацьких сегментів).

В цілому результат діяльності монополії відображається у втратах всіх учасників, виникає так званий «мертвий збиток монополії». Причина його полягає в тому, що на ринку не реалізуються умови рівноваги.

Необхідно враховувати рівень монопольного впливу на ринок. Одним з показників такого рівня є індекс Лернера ($L=(P-MC)/P$). За досконалої конкуренції $MC=P$, тому $L=0$.

Оскільки більшість монополій є природними, тому їх необхідно регулювати. Оптимальною ціною буде ціна, яка дорівнює граничним витратам ($P=MC$), яка, з іншого боку, потягне за собою втрати для фірми.

Виникає питання про ціну, яка забезпечує справедливий прибуток – ціну коректної віддачі ($P=AC$).

Основними категоріями теми є: ринкова структура, абсолютна монополія, крива попиту монополії, крива граничного доходу монополії, крива пропозиції монополії, оп-

тимальний стан фірми-монополіста, монопольна ціна, квазірента монополії, Х-неефективність, цінова дискримінація, індекс Лернера, «мертвий збиток», оптимальна ціна, ціна коректної віддачі, віддача від масштабу (тип галузі), виграші споживача, виробника, в цілому ринку, державне регулювання монополії.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд. Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 8. - С.189 - 210.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 5. С. 105-118.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С.186 - 216.
4. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 9. - С. 127 - 144.
5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 3. – С. 110 – 165; Глава 6 204 - 213.
6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 24. – С. 531 - 557.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-

методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 3.

8. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономики» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С.47-67.

9. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 8. – С. 227 – 244.

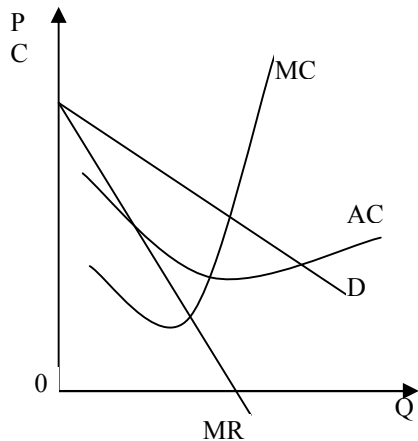
Навчальні задачі

1. Розгляньте графік і поясніть:

- А) Яка модель зображена на графіку ?
 Б) До якої ринкової структури належить зображена фірма? Обґрунтуйте відповідь.

Визначте графічно:

- В) Оптимальний обсяг випуску фірми.
 Г) Ціну продукції фірми.
 Д) Результат діяльності фірми. Позначте на графіку площу, яка відповідає величині прибутку (збитків) фірми.

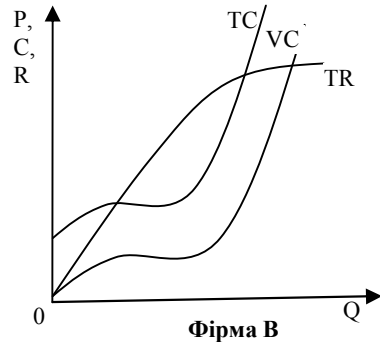
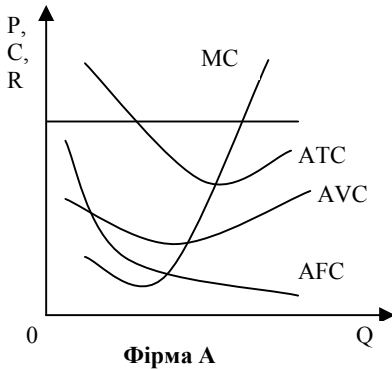
2. Розгляньте уважно графіки і дайте відповідь на наступні питання:

- А) Які моделі представлені на графіках?
 Б) В яких ринкових структурах функціонують ці фірми? Поясніть.
 В) В якому часовому періоді функціонує кожна з фірм? Поясніть.

Визначте графічно:

- Г) Оптимальні обсяги виробництва для фірм А і В.

Д) Результати діяльності фірм.

3. Попит на продукцію фірми - монополіста заданий рівнянням: $P = 40 - Q$ Функція витрат фірми має вигляд: $TC = 50 + Q^2$. Визначте:

А) Обсяг виробництва, що дозволяє монополії максимізувати прибуток.

Б) Величину прибутку монополіста.

4. Модель простої монополії описується наступними рівняннями:

$$TR = 100Q - Q^2;$$

$$MC = 10 + Q.$$

Визначте обсяг виробництва і ціну продукції, якщо:

А) Фірма функціонує як проста монополія.

Б) Фірма функціонує в умовах досконалої конкуренції.

В) Порівняйте отримані результати і зробіть висновки відносно наслідків монополізації виробництва.

5. Студент і бізнесмен, виявившись поруч в одному літаку компанії "Національні авіалінії", несподівано з'ясували, що перший заплатив за квиток майже удвічі менше, ніж другий.

Визначте:

А) Обсяги пасажирських перевезень авіакомпанії (тис. чол.), ціни квитків (у сотнях грн.) для цих двох кате-

горій пасажирів, якщо попит студентів описується рівнянням : $Q_{d1} = 10 - 2P_1$, а попит бізнесменів : $Q_{d2} = 30 - 3P_2$. Сукупні витрати авіакомпанії складають: $TC = 20 + 2Q$.

Б) Величину економічного прибутку авіакомпанії за умов здійснення нею політики цінової дискримінації.

В) Якими були б обсяги перевезень, ціна квитка і прибуток компанії, якби вона не мала можливості здійснювати політику цінової дискримінації?

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. В умовах недосконалої конкуренції, у тому числі чистій монополії:

а) крива попиту на продукцію фірми співпадає з кривою граничного виторгу;

б) гранична виручка дорівнює ціні для усіх обсягів випуску;

в) крива сукупного виторгу є нелінійною, опуклою вгору;

г) крива попиту на продукцію фірми є горизонтальною прямою.

2. Якщо граничний виторг монополії дорівнює нулю, то:

а) економічний прибуток максимальний;

б) сукупний виторг монополіста максимальна;

в) цінова еластичність попиту на продукцію монополії дорівнює 1;

г) правильні відповіді б) і в).

3. Товар, пропонований монополістом, як правило:

а) не має близьких замінників;

б) не треба рекламувати;

в) вимагає великих витрат у виробництві;

г) вірні відповіді а) і б).

4. Монополіст, що прагне максимізувати прибуток, знижуватиме ціну на свою продукцію до тих пір, поки:

а) граничний виторг перевищує граничні витрати;

- б) знижуються граничні витрати;
 - в) знижуються середні сукупні витрати;
 - г) знижується попит на його продукцію.
5. Ринкова влада монополіста буде тим більшою:
- а) чим еластичнішим є попит на продукцію монополії;
 - б) чим менш еластичним є попит на продукцію монополії;
 - в) ринкова влада не пов'язана з еластичністю попиту;
 - г) чим еластичнішою є його пропозиція.
6. Цінова дискримінація - це:
- а) підвищення ціни на товари найвищої якості;
 - б) продаж одного і того ж товару різним покупцям за різними цінами;
 - в) встановлення різних цін на різні товари, що випускаються фірмою;
 - г) підвищення фірмою цін на модні або престижні товари.
7. У якому випадку має місце цінова дискримінація?
- а) продавець на ринку продає апельсини по 5 грн. за кг, а яблука - по 3 грн. за кг;
 - б) пшеничний хліб коштує дорожче, ніж житній;
 - в) індійський чай продається за вищою ціною, ніж грузинський;
 - г) продавець на ринку продав апельсини респектабельній молодій людині по 12 грн. за кг, а скромно одягненій бабусі - по 6 грн. за кг
8. Якщо адвокатська контора не встановлює фіксованих цін на свої послуги; а адвокат сам вирішує, яку ціну встановити для кожного клієнта, то фірма практикує:
- а) цінову дискримінацію першого ступеня;
 - б) цінову дискримінацію другої міри;
 - в) цінову дискримінацію третьої міри;
 - г) стратегію двокомпонентного тарифу.

9. Під час передсвяткового розпродажу магазин дає знижку 10% на пляшку вина, якщо ви купуєте від 10 до 50 пляшок, і 20% - якщо ви купуєте більше 50 пляшок. Магазин практикує:

- а) цінову дискримінацію першого ступеня;
- б) цінову дискримінацію другої міри;
- в) цінову дискримінацію третьої міри;
- г) стратегію ціноутворення в періоди підйому продажів.

10. Монополія може продати 10 одиниць товару за ціною 100 грн. за одиницю, для продажу 11 одиниць, повинна понизити ціну до 99,5 грн. Граничний вииторг від продажу 11-ої одиниці складає:

- а) 94,5 грн.;
- б) 99,5 грн.;
- в) 100 грн.;
- г) 0,5 грн.

Тема 12. Монополістична конкуренція та олігополія

Теоретичні питання

1. Моделі функціонування фірми на ринку монополістичної конкуренції

1.1. Характеристика ринку монополістичної конкуренції

1.2. Рівновага фірми в умовах монополістичної конкуренції

1.3. Нецінова конкуренція та її особливості (диференціація продукції та реклама)

2. Особливості функціонування олігопольного ринку

2.1. Характерні риси олігопольного ринку

2.2. Моделі простої дуополії Курно та її модифікації

2.3. Модель «ламаної кривої попиту»

2.4. Змова в умовах олігополії та її організаційні форми

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «**Монополістична конкуренція та олігополія**» необхідно сформуванати знання щодо характеристик монополістичної конкуренції та олігополії. Сформуванати навички щодо аналізу діяльності фірм структур монополістичної конкуренції та олігополії.

В неокласичній теорії монополістична конкуренція та олігополія розглядаються як форми недосконалого ринку.

Слід звернути увагу на те, що дві форми об'єднує фактор диференціації продукту – відмінності пов'язані із зовнішніми характеристиками продукції. В умовах олігополії диференціація продукції більш широка ніж за умов монополістичної конкуренції (споживачеві буде запропоновано значний ряд типів, марок, стилів і ступенів якості продукту).

Необхідно уявляти, що монополістична конкуренція має спільні риси з конкуренцією: малу частку ринку, неможливість змови, незалежність дій.

Треба зауважити, що крива попиту фірми монополістичної конкуренції співпадає з кривою попиту галузевого ринку, однак цей попит є більш еластичним, ніж попит абсолютної монополії. При цьому цей попит не є абсолютно еластичним, як у конкурентної фірми. Необхідно знати, що фірма монополістичної конкуренції буде нарощувати виробництво доти, поки граничний дохід не стане дорівнювати граничним витратам ($MR=MC$).

Фірма-монополістичний конкурент у короткостроковому періоді може мати квазіренту або збитки. В довгостроковому періоді фірма монополістичної конкуренції буде знаходитись у стані рівноваги

Слід знати - олігополія має високу концентрацію ринку, для визначення якої використовують індекс Герфіндаля, який являє собою суму квадратів відсоткових часток ринка усіх фірм в галузі:

$$IH = (\%S_1)^2 + (\%S_2)^2 + (\%S_3)^2 + \dots + (\%S_n)^2,$$

де $\%S_n$ – частка ринку, виражена у відсотках, яка належить фірмі n .

Для засвоєння теми необхідно також вміти розраховувати індекс концентрації для 50 найбільш крупних фірм галузі – індекс Герфіндаля-Хіршмана (*H-H index*).

Треба сформулювати уявлення про поведінку учасників олігополії з точки зору теорії ігор. Наприклад, в умовах дуополії дві фірми вибирають між стратегіями зростання й зниження цін. Мають місце чотири варіанти вибору, вони відображаються у платіжній матриці, в якій кожний квадрат показує дохід фірми в результаті тієї чи іншої комбінації цінових стратегій двох фірм.

З аналізу платіжної матриці важливо уявити що фірми в умовах олігополії можуть вступати у змову. Необхідно розглянути організаційні форми змов – наприклад, картельну змову.

Слід зауважити, що першу теорію олігополії сформульовано А. Курно в 1838 році. Автор припускає, що кожна фірма встановлює ціну за умов незмінних цін конкурентів. Рівновага Курно в умовах абсолютної монополії досягається за монопольної ціни; в умовах конкуренції – за конкурентної ціни; в умовах олігополії – коливається у межах цих двох цін. Необхідно надати математичну інтерпретацію моделі Курно, а також розглянути варіації цієї моделі.

Необхідно знати про аналіз ламаної кривої попиту. Ця крива створюється, коли фірми олігополії не вступають в змову. Розглядають три варіанти дій: зрівняння цін (модель Курно); ігнорування зміни цін; змішана стратегія. Характер кривих попиту й граничного доходу олігополіста, який не вступає у змову, залежить від того, чи слідкують конкуренти за змінами цін на його продукцію порівняно з поточною ціною (p_0) чи ігнорують їх.

При вивченні даної теми необхідно звернути увагу на модель цінового лідерства, взаємозв'язок олігополії та реклами, вплив олігополії на економічну ефективність.

Основними категоріями теми є: ринкова структура, монополістична конкуренція, диференціація продукту, крива попиту монополістичної конкуренції, крива граничного доходу монополістичної конкуренції, олігополія, однорідна олігополія, диференційована олігополія, коефіцієнт концентрації, міжгалузєва конкуренція, індекс Герфіндаля, індекс Герфіндаля-Хіршмана, модель теорії ігор, ламана крива попиту, війна цін, картель, тайний договір, джельтменська угода, цінове лідерство, цінова дискримінація, індекс Лернера, «мертвий збиток», оптимальна ціна, ціна коректної віддачі, віддача від масштабу (тип галузі), виграші споживача, виробника, в цілому ринку, державне регулювання олігополії.

При опрацюванні теми треба вивчити категорії й записати їх визначення у словник.

Для самостійного вивчення зазначеної теми студенти повинні опрацювати спеціальну літературу. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 9. - С. 211-234.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 5. С. 105-118.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. - С.217 - 245.
4. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 10. - С.145 - 148.

5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 3. С. 110 - 165; Глава 6. – С. 204 - 213.
6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 25. – С. 558 - 586.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 3. – С. х.
8. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С.47-67.
9. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 9. – С. 245 – 268.

Навчальні задачі

1. Функція сукупних витрат монополістичного конкурента має вигляд: $TC = 200 + 30Q$, функція попиту на продукцію фірми описується рівнянням: $P = 60 - 0,2Q$.

Визначте оптимальний обсяг випуску і ціну, які дозволять максимізувати прибуток фірми.

2. Функція сукупних витрат фірми-монополістичного конкурента на своєму вузькому ринку: $TC = 3Q^2 - 8$. Ринковий попит на продукцію фірми: $P = 64 - Q$. Після проведення рекламної кампанії, витрати на яку склали $C_{\text{рекл}} = 6Q - 10$, залишковий попит збільшився та склав $P = 76 - 2Q$.

Визначте оптимальний випуск та ціну, які встановить фірма на свою продукцію до та після рекламної кампанії. Дайте характеристику ефективності реклами в даному випадку.

3. У галузі діють дві фірми, граничні витрати яких однакові і дорівнюють нулю. Попит на продукцію галузі описується рівнянням: $P = 120 - Q$.

Визначте:

А) Випуск кожної фірми, галузі в цілому і ринкову ціну на продукцію фірм, а також прибуток, якщо вони діють самостійно.

Б) Як зміняться ці величини, якщо допустити, що фірмам вдалось домовитися про співпрацю?

В) Як зміняться параметри рівноваги на рику в умовах досконалої конкуренції?

4. Галузевий попит виражений функцією: $Q_D = 100 - P$. У галузі існують дві фірми, сукупні витрати яких виражені функціями: $TC_1 = 10Q_1$ та $TC_2 = 8 + Q_2^2$. Фірми можуть співпрацювати за моделями Курно, Штакельберга, цінового лідера чи утворювати картель.

Визначте, яка схема співпраці найбільш вигідна для фірми, а яка – для суспільства.

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Яка з наведених ознак характерна тільки для олігополії:

- а) диференційована продукція;
- б) відсутність бар'єрів до вступу в галузь;
- в) нецінова конкуренція;
- г) всезагальна взаємозалежність.

2. Олігополія швидше за все виникне на ринку:

- а) зубної пасти;
- б) шоколаду;
- в) пшениці;
- г) автомобілів.

3. Аналіз олігополії порівняно з аналізом інших ринкових структур ускладнений тим, що:

- а) число фірм в галузі настільки значне, що поведінку ринку точно передбачити не можливо;

- б) граничний виторг і граничні витрати фірм на олігополістичному ринку не впливають на визначення оптимального обсягу випуску та ціни;
 - в) рішення фірм не завжди спрямовані на максимізацію економічного прибутку;
 - г) всезагальна взаємозалежність фірм і неможливість передбачити реакцію конкурентів посилюють фактор невизначеності.
4. У яких ринкових структурах продукт може бути диференційованим?
- а) у досконалій конкуренції та чистій монополії;
 - б) у досконалій конкуренції та олігополії;
 - в) у монополістичній конкуренції та чистій монополії;
 - г) у монополістичній конкуренції та олігополії.
5. Компанія «АВС» знизилася на 10% ціни на свою продукцію, після чого решта фірм галузі зробила те саме. Ринкова структура, в якій вони працюють, - це:
- а) досконала конкуренція;
 - б) монополістична конкуренція;
 - в) олігополія;
 - г) монополія.
6. На відміну від моделі дуополії Курно, у моделі Бертрана:
- а) обидві фірми одержують нульовий економічний прибуток;
 - б) крива реакції визначає ціну продукції одного олігополіста за кожного заданого рівня ціни, встановленої іншим;
 - в) кожна фірма у стані рівноваги виробляє більше продукції за нижчою ціною;
 - г) всі відповіді правильні.
7. В умовах монополістичної конкуренції граничний виторг для всіх обсягів випуску, крім першої одиниці:
- а) більше 0, але менше 1.
 - б) дорівнює нулю;

- в) дорівнює 1;
- г) більше 1.

8. Монополістичні конкуренти часто витрачають значні кошти на рекламу своєї продукції, тоді як ціни на продукцію залишаються здебільшого на рівні цін конкурентів. Цей факт ілюструє:

- а) цінову конкуренцію;
- б) нечесну конкуренцію;
- в) диференціацію продукції;
- г) нецінову конкуренцію.

9. Характерними рисами монополістичної конкуренції є:

- а) відсутність залежності прибутку учасників від управлінських рішень однієї з фірм;
- б) диференціація продукту, що випускається;
- в) крива попиту менш еластична, ніж крива попиту на продукт конкуруючого виробника;
- г) все перелічене вірно.

10. Станції заправки паливом є прикладом монополістично конкурентної галузі. Нетиповим для їх діяльності є:

- а) додатний економічний прибуток у короткостроковому періоді;
- б) нульовий економічний прибуток у довгостроковому періоді;
- в) ціни, що дорівнюють граничним витратам;
- г) прагнення збільшити прибуток за рахунок диференціації за місцем розташування.

Тема 13. Ринки ресурсів: попит на ресурси

Теоретичні питання

1. Процес формування попиту на ресурс

1.1. Особливості попиту на ресурс

1.2. Загальне правило максимізації вигоди для покупця

- 1.3. Правило оптимального використання ресурсу (аналітичний вираз)
- 1.4. Побудова лінії попиту на ресурс
2. Зміна попиту на ресурс
 - 2.1. Вплив нецінових факторів попиту на ресурс
 - 2.2. Цінова еластичність попиту на ресурс і фактори, які її змінюють
3. Формування ринкового попиту на ресурс
 - 3.1. Особливості формування ринкового попиту на ресурс
 - 3.2. Процес побудови галузевого попиту на ресурс

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми *«Ринки ресурсів: попит на ресурси»* необхідно сформулювати знання щодо формування попиту на ресурси, його факторів, оптимуму використання ресурсів. Сформулювати навички щодо аналізу впливу факторів попиту на ресурси на їх комбінування, навички розрахунку результатів використання ресурсів.

Необхідно зрозуміти, що попит на ресурси розглядається як похідний від попиту на продукти, які виготовляються з цих ресурсів. Дане концептуальне положення є одним з важливіших в неокласичній теорії, в граничному аналізі.

Слід звернути увагу на те, що необхідність вивчення попиту на ресурси зумовлена дослідженням процесу формування цін на ресурси. Процес формування цін на ресурси залежить від факторів, які визначають грошові доходи, від розподілу ресурсів, від мінімізації витрат, від економічної політики.

Оскільки попит на ресурси є похідним, то необхідно розглядати (з позицій граничного аналізу) ефективність використання ресурсів при створенні товару, ринкову вартість, або ціну товару, якій вироблено з даних ресурсів.

Необхідно пам'ятати, що відповідно до неокласичної теорії кожен фактор виробництва (ресурс) створює на себе дохід. Тому правило використання ресурсів, про яке необхідно говорити на семінарі, зводиться до наступного: фірма буде розглядати як прибуткове використання додаткової одиниці ресурсу до тієї точки, в якій граничний дохід ресурсу дорівнює граничним витратам на нього ($MRP=MRC$). Це правило кореспондується з правилом максимізації прибутку ($MR=MC$).

При підготовці до семінару необхідно звернути увагу на аналіз попиту на ресурс в умовах недосконалої конкуренції. Треба усвідомити, що крива попиту на ресурс недосконалого конкурента продавця знижується. Оскільки граничний продукт і ціна продукту знижуються по мірі росту обсягів ресурсів і випуску продукції.

Слід звернути увагу нв категорії ефекту заміщення й ефекту об'єму виробництва. Попит на ресурс(наприклад, на працю) зростає, коли знижується ціна на ресурс-замінник (наприклад, на машини) за умови, що ефект обсягу виробництва перевищує ефект заміщення, або коли зростає ціна на ресурс-замінник за умови, що ефект заміщення перевищує ефект обсягу виробництва

Особливим є питання про оптимум використання ресурсів. Оптимум використання пов'язаний з рівноважним співвідношенням ресурсів при їх використанні. Це співвідношення відобразиться у ефективному й раціональному використанні ресурсів.

Ефективне використання ресурсів зводиться до мінімізації витрат виробництва. Слід знати у зв'язку з цим правило найменших витрат: комбінації двох або більше ресурсів забезпечують найменші витрати, коли остання грошова одиниця, яка потрачена на кожен ресурс, створює однаковий граничний продукт. Тобто: $MP_L/P_L=MP_K/P_K$, де MP_L , MP_K – відповідно граничний продукт праці та граничний

продукт капіталу; P_L , P_K – відповідно ціна праці та ціна капіталу.

Раціональне використання ресурсів означає, що при цьому прибуток максимізується. Тобто : $MR=MC$. В умовах конкурентного ринку максимальний прибуток досягається, коли кожен фактор виробництва (ресурс) використовується до точки, в якій його ціна дорівнює витратам на отримання його граничного доходу. Тобто $MRP_L=P_L$ та $MRP_K=P_K$. Таким чином, оптимум має місце коли одночасно мінімізуються витрати й максимізується прибуток. Тобто: $MP_L / P_L = MP_K / P_K = 1$.

Основними категоріями теми є: ресурси, праця, капітал, земля, попит, похідний попит, граничний продукт ресурсу, граничний продукт ресурсу у грошовій формі, граничні витрати на ресурс, правило рівності граничного продукту у грошовій формі й граничних витрат на ресурс, ефект заміщення ресурсів, ефект обсягу виробництва, еластичність попиту на ресурси, мінімізація витрат ресурсів, максимізація прибутку, правило оптимуму використання ресурсів, розподіл доходів за ресурсами.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 10. – 10.1. - С. 233 - 246.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов , Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 5. - С. 105-118.

3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 14. – С. 246 - 258.
4. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 11. - С. 159 - 184.
5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 4. – С. - 190; Глава 6. – С. 204 - 213.
6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003.- Глава 27. – С. 611 - 631.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 3. – С. х.
8. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С.47-67.
9. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 10. – С. 287 – 303.

Навчальні задачі

1. Фірма "АВС" працює на ринку досокналої конкуренції. Ціна на її готову продукцію складає 2 грн. за одиницю. Динаміка сукупного продукту в залежності від кількості найнятих робітників представлена даними таблиці:

Кількість робітників, чол./день	1	2	3	4	5	6
Обсяг випуску продукції, од./день	20	50	70	85	95	100

А) Виконаєте необхідні розрахунки і побудуйте криву попиту фірми на працю.

Б) Визначте, скільки робітників буде наймати фірма, якщо ставка заробітної плати буде складати 25 грн. на день.

В) Як зміниться кількість найнятих робітників, якщо ставка заробітної плати знизиться до 15 грн.?

2. Нехай у виробництві продукту використовуються два ресурси: праця і капітал. Граничний продукт праці - 2 одиниці, граничний продукт капіталу - 5 одиниць, ціна одиниці праці складає 1 грн., ціна одиниці капіталу - 20 грн. Продукція фірми продається на конкурентному ринку за ціною 3 грн. за одиницю.

Визначте, чи є обране фірмою співвідношення ресурсів оптимальним для максимізації прибутку. Якщо ні, то поясніть, як фірма повинна його змінити.

3. Фірма нарощує виробництво, використовуючи працю і капітал, що купує на конкурентному ринку. Ціна одиниці праці - 2 грн., одиниці капіталу - 3 грн. Дані про граничну продуктивність і граничну доходність ресурсів наведені в таблиці.

Одиниці ресурсу, Q	Праця		Капітал	
	MP_L	MRP_L	MP_K	MRP_K
1	10	5,0	21	10,5
2	8	4,0	18	9,0
3	6	3,0	15	7,5
4	5	2,5	12	6,0
5	4	2,0	9	4,5
6	3	1,5	6	3,0
7	2	1,0	3	1,5

А) Визначте, скільки одиниць праці і капіталу повинна придбати фірма, щоб дістати максимальний прибуток? Яким при цьому буде обсяг випуску?

Б) Скільки одиниць праці і капіталу повинна придбати фірма для мінімізації витрат виробництва 64-х одиниць продукції?

4. Припустимо, що гранична продуктивність праці і капіталу для деякої фірми відповідають значенням наступної таблиці:

Одиниці капіталу, K	MP_K	Одиниці праці, L	MP_L
1	24	1	11
2	21	2	9
3	18	3	8
4	15	4	7
5	9	5	6
6	6	6	4
7	3	7	1
8	1	8	0,5

Продукція фірми реалізується на конкурентному ринку за ціною 1 грн. за одиницю. Праця і капітал фірма також купує на конкурентному ринку за цінами $P_L=1$ грн., $P_K=3$ грн. за одиницю.

А) Визначте, яким повинне бути співвідношення праці і капіталу, що забезпечує найменші витрати виробництва 80 одиниць продукції.

Б) Яке співвідношення ресурсів дозволяє фірмі максимізувати прибуток? Скільки продукції буде при цьому робити фірма? Якою буде величина економічного прибутку?

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Похідний характер попиту на ресурс означає, що:

- попит фірми на ресурс залежить від попиту на готову продукцію фірми;
- попит фірми на ресурс залежить від ціни ресурсу;
- попит фірми на ресурс залежить від граничної продуктивності ресурсу;
- попит фірми на ресурс залежить від граничних витрат на нього.

2. Гранична прибутковість фактора виробництва - це:

- а) грошове вираження граничної продуктивності змінного фактора;
 - б) зміна сукупного виторгу в результаті застосування додаткової одиниці ресурсу;
 - в) реалізований за ринковою ціною граничний фізичний продукт, вироблений додатковою одиницею фактора, залученої у виробництво;
 - г) усі відповіді правильні.
- 3.** Граничні витрати фірми на конкурентному ринку ресурсів:
- а) перевищують середні витрати і дорівнюють ціні ресурсу;
 - б) є постійними і дорівнюють середнім витратам і ціні ресурсу;
 - в) є вимірником чистої вигоди фірми від залучення ресурсу;
 - г) залежать від ціни готової продукції.
- 4.** До нецінових детермінантів попиту на ресурс належить:
- а) попит на готову продукцію;
 - б) продуктивність ресурсу;
 - в) зміна ціни інших ресурсів;
 - г) усі відповіді правильні.
- 5.** Обсяг попиту на ресурс залежить від:
- а) ціни продукту, що виробляється за допомогою цього ресурсу;
 - б) ціни даного ресурсу;
 - в) граничної продуктивності ресурсу;
 - г) усі відповіді правильні.
- 6.** Крива попиту на ресурс є кривою граничної прибутковості ресурсу:
- а) лише для фірми, що функціонує на досконало конкурентному ринку готової продукції;
 - б) лише для фірми, що функціонує на недосконало конкурентному ринку готової продукції;

- в) для будь-якої фірми, незалежно від структури ринку готової продукції, на якому вона функціонує;
 - г) ці криві не збігаються для будь-якої фірми, незалежно від структури ринку готової продукції, на якому вона функціонує.
- 7.** З підвищенням ціни на готову продукцію в короткостроковому періоді конкурентна фірма, що купує працю на конкурентному ринку ресурсів:
- а) збільшить попит на роботу;
 - б) зменшить попит на роботу;
 - в) не змінить попиту на роботу;
 - г) можливі будь-які з перерахованих змін.
- 8.** До зрушення кривої попиту на ресурс призводить:
- а) зростання частки витрат на ресурс у сукупних витратах фірми;
 - б) підвищення еластичності попиту на готову продукцію фірми;
 - в) підвищення продуктивності ресурсу;
 - г) зниження коефіцієнта граничної продуктивності ресурсу.
- 9.** Цінова еластичність попиту на ресурс буде тим вищою:
- а) чим вищою є можливість заміни цього ресурсу іншим у процесі виробництва;
 - б) чим вищою є еластичність попиту на готову продукцію фірми;
 - в) чим більшою є частка витрат на ресурси в сукупних витратах фірми;
 - г) усі відповіді правильні.
- 10.** Якщо праця і капітал є ресурсами - допонувачами, то у випадку підвищення ціни капіталу:
- а) попит фірми на роботу зросте;
 - б) попит фірми на роботу скоротиться;
 - в) попит фірми на роботу не зміниться,

г) можливі будь-які з перерахованих змін у попиті на роботу.

Тема 14. Ринки ресурсів: рівновага ринку праці

Теоретичні питання

1. Пропозиція праці і рівновага конкурентного ринку праці
 - 1.1. Процес формування індивідуальної пропозиції праці
 - 1.2. Крива пропозиції праці для фірми та галузі
 - 1.3. Рівновага фірми і галузі на конкурентному ринку праці
2. Ринки праці з недосконалою конкуренцією
 - 2.1. Монополія на ринку праці
 - 2.2. Профспілки на ринку праці
 - 2.3. Двостороння монополія на ринку праці
3. Праця, як людський капітал, особливості інвестицій в людський капітал

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Ринки ресурсів: рівновага ринку праці*» необхідно сформулювати знання щодо формування пропозиції праці, визначення рівноваги ринку праці.

Необхідно зрозуміти, що пропозиція ресурсів (факторів виробництва) в неокласичній теорії розглядається з точки зору доходів, які приносять ці ресурси. Неокласики вважають, що всі види діяльності, які не пов'язані з працею, мають корисність і вони є дозвіллям. Діяльність на ринку праці має «від'ємну» корисність, яку змушений компенсувати дохід.

Зростання можливості більше заробити стимулює заміну дозвілля працею. Це є *ефект заміни*. *Ефект доходу* є зворотним ефекту заміни. Зі зростанням заробітної плати з'являється можливість більше споживати й відпочивати. слід звернути увагу, що ефект доходу діє в зворотному на-

прямі: зі зростанням доходу знижується пропозиція праці, з падінням доходу зростає пропозиція праці.

Необхідно звернути увагу на процес відображення кривих індивідуальної та ринкової пропозиції праці. Крива індивідуальної пропозиції праці зростає зі зростанням ціни праці. Графік пропозиції сукупної праці (ринкової пропозиції праці) має нахил нагору й праворуч.

Звісно, що фірма буде максимізувати свій прибуток шляхом найму робітників до точки, в якій ставка заробітної плати дорівнює граничному продукту в грошовому виразі ($MRP_L = MRC_L$).

При підготовці до семінарського заняття необхідно також розглянути моносонічний ринок праці. На цьому ринку крива пропозиції праці для фірми й крива сукупної пропозиції праці співпадають. Крива пропозиції праці є кривою середніх витрат на працю з боку фірми й кривою граничних витрат на ресурс з боку галузі. Кожна точка на кривій пропозиції праці показує ставку заробітної плати одного робітника, яку необхідно платити для найму відповідної кількості робітників. Граничні витрати на ресурс в умовах моносонії перевищують його ціну ($MRC_L > P_L$).

Слід зрозуміти, що для робітників моносонія на ринку праці обертається втратою робочих міст та зниженням заробітної плати. В цілому виникають втрати суспільства від моносонії ринку праці

Крім того необхідно розглянути ситуацію, коли на ринку праці виникає монополія з боку пропозиції праці, яка створена профспілками. Профспілки в цьому випадку розглядаються як єдиний продавець праці. Слід звернути увагу, що профспілки не можуть суттєво впливати на попит праці, але впливають на її пропозицію. Профспілки можуть підвищувати заробітну плату шляхом скорочення пропозиції праці, а не за рахунок зростання її попиту. В цьому випадку виникає нерівновага на ринку праці.

Монопсонія й профспілки разом створюють подвійну монополію. В кожній конкретній ситуації ставка заробітної плати й рівень зайнятості будуть визначатися ступенем монопольної влади профспілок та монопсоніста.

Слід звернути увагу на процес встановлення мінімальної ставки заробітної плати. Законодавче встановлення мінімуму заробітної плати має як позитивні, так і негативні наслідки. Так встановлення мінімуму заробітної плати стимулює підвищення продуктивності праці, що компенсує зниження рівня зайнятості. З іншого боку, встановлення мінімуму заробітної плати вище рівноважного рівня викликає зростання витрат фірм, а тому призводить до зменшення зайнятості.

На семінарському занятті слід розглянути модель інвестування у людський капітал. Людський капітал – це актив, який існує у формі інтелектуальних здібностей і потреб, який отримано через систему освіти, культури, охорони здоров'я й практичний досвід.

Основними категоріями теми є: ресурси, праця, попит, пропозиція, граничний продукт ресурсу, граничний продукт ресурсу у грошовій формі, граничні витрати на ресурс, пропозиція праці, людський капітал, ефект заміщення, ефект доходу, монопсонія, профспілки, подвійна монополія.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.:

1994. – Глава 10. 10.2. - С. 246 – 254; 10.3. – С. 254 – 258; Глава 11. С. 259 -279.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов , Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 5. С. 105 - 118.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 2. – С. 259 - 272.
4. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 11. - С. 159 - 184; Тема 12. – С. 174 – 184.
5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 4. – С. 169 - 190; Глава 6 – С. 204 - 213.
6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003. - Глава 28. – С. 632 – 656; Глава 29. – С. 657 - 672.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 3.
8. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С. 47 - 67.
9. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 11. – С. 304 – 336.

Навчальні задачі

1. Кафе потрібні робітники. Попит на працю описується рівнянням $L = 10 - 0,2w$, де L - число найнятих, w - годинна заробітна плата. На оголошення про наймання відгукнулися 7 чоловік. Двоє з них готові працювати при оплаті не менш 40 грн./годину; двоє - не менш 25 грн./годину; двоє - не

менш 20 грн./годину; один готовий на оплату від 15 грн./годину.

А) Скільки робітників буде найнято і при якому рівні оплати?

Б) Держава законодавчо встановлює мінімальний рівень годинної оплати 40 грн./годину. Скільки робітників найме кафе в цьому випадку?

2. Комбінації обсягу використання праці і випуску фірми, що діє на конкурентному ринку, наведені в таблиці:

Обсяг використання праці, тис. чоловік	10	15	20	25	30	35
Випуск, тис. шт.	800	1600	2600	3350	3850	4100

Фірма продає готову продукцію за ціною 2 дол. за штуку. Побудуйте галузеву функцію попиту на працю, якщо в галузі діють 10 фірм з однаковою виробничою функцією.

3. Фірма має монопольну владу на регіональному ринку праці, продає готову продукцію на конкурентному зовнішньому ринку.

Виробнича функція фірми в короткостроковому періоді має вид $Q(L) = 300L - L^2$ (Q - випуск у тис. штук, L - обсяг використання праці у тис. людиногодин). Функція пропозиції праці на регіональному ринку описується формулою $L_s = 2w - 160$. Ціна готової продукції на світовому ринку дорівнює 0,5 дол. Визначте, яку кількість праці буде використовувати монополія, яку ставку заробітної плати вона встановить, скільки продукції буде продавати на зовнішньому ринку і який виторг отримає?

4. Розгляньте графік і дайте відповіді на наступні запитання:

А) Яка модель представлена на графіку?

Б) Яку кількість робітників буде наймати фірма для максимізації прибутку? Яким правилом вона при цьому керується?

В) Який буде рівноважна ставка заробітної плати?

Г) Якими були б рівноважна ставка заробітної плати і кількість зайнятих, якби ринок праці був би конкурентним?

5. Припустимо, що випускник ліцею завдяки отриманій комп'ютерній підготовці може піти працювати і заробляти 20 тис. грн. на рік протягом 40 років. Разом з тим він може вступити до університету з 5-річним терміном навчання і платою за навчання 2500 грн. на рік.

Визначите величину щорічної надбавки до очікуваних доходів, що дозволить випускнику окупити інвестиції в "людський капітал", за умови, що він одержить безпроцентний кредит на оплату навчання.

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Рівень ставки заробітної плати:

- а) є основним чинником тривалості робочого часу працівника;
- б) відображає вартість втрачених можливостей для працівника;
- в) визначає вибір працівника між роботою і дозвіллям;
- г) усі відповіді правильні.

2. Підвищення заробітної плати може спричинити скорочення обсягу пропозиції праці з боку робітника:

- а) якщо ефект заміни дозвілля роботою перевищує ефект доходу;
- б) якщо ефект доходу перевищує ефект заміни;
- в) якщо діє лише ефект заміни, а ефект доходу відсутній;
- г) така ситуація неможлива при будь-яких умовах.

3. З підвищенням ставки заробітної плати робітник, що прагне максимізувати корисність часу:

- а) буде працювати більше;
- б) буде працювати менше;

- в) може працювати більше чи менше, у залежності від його переваг щодо часу роботи і часу дозвілля;
 - г) буде працювати стільки ж часу, як і раніш.
4. За інших рівних умов рівноважна ставка заробітної плати на моносонічному ринку праці:
- а) встановлюється на рівні $MRPL=MEL$;
 - б) вище, ніж на конкурентному ринку праці;
 - в) нижче, ніж на конкурентному ринку праці;
 - г) устанавлюється на рівні конкурентної ставки заробітної плати.
5. У порівнянні з конкурентним ринком фірма-моносоніст на ринку праці за інших рівних умов буде платити:
- а) вищу ставку заробітної плати і наймати менше робітників;
 - б) меншу ставку заробітної плати і наймати більше робітників;
 - в) меншу ставку заробітної плати і наймати менше робітників;
 - г) меншу ставку заробітної плати і наймати ту саму кількість робітників.
6. Профспілка на ринку праці:
- а) є монополістом;
 - б) може максимізувати зайнятість працівників області, якщо встановить ставку зарплати на рівні конкурентної;
 - в) може підвищити заробітну плату за рахунок скорочення зайнятості;
 - г) усі відповіді правильні.
7. Оптимальним способом підвищення заробітної плати членів профспілки - монополіста на ринку праці є:
- а) сприяння підвищенню попиту на працю;
 - б) погроза страйку;
 - в) обмеження пропозиції роботи;
 - г) обмеження імміграції.

8. Встановлення державою мінімальної заробітної плати, що перевищує рівень рівноважної, може привести до:

- а) збільшення числа зайнятих як на конкурентному, так і на монопсонічному ринку праці;
- б) скороченню числа зайнятих як на конкурентному, так і на монопсонічному ринку праці;
- в) скороченню числа зайнятих на конкурентному ринку праці й збільшенню їхнього числа на монопсонічному ринку праці;
- г) скороченню числа зайнятих на ринку монопсонії і збільшенню їхнього числа на конкурентному ринку праці.

9. Людський капітал:

- а) є мірою втіленої в людині здатності приносити дохід протягом життя;
- б) включає природні здібності людини і придбані завдяки освіті та професійному навчанню;
- в) створюється завдяки інвестиціям в освіту, охорону здоров'я, забезпечення мобільності робочої сили;
- г) усі відповіді правильні.

10. Інвестиції в людський капітал означають, що:

- а) працівники визначеної професії, об'єднані в профспілку, мають кращу освіту і вищу продуктивність порівняно з іншими працівниками;
- б) рішення про витрати на освіту приймаються так само, як і будь-які інші інвестиційні рішення, з урахуванням норми віддачі;
- в) продуктивність робітників не пов'язана з рівнем освіти;
- г) рівень освіти не пов'язаний з рівнем індивідуальних доходів.

Тема 15. Ринки ресурсів: рівновага на ринку капіталу та ринку землі

Теоретичні питання

1. Попит та пропозиція капіталу як фінансового активу
 - 1.1. Теорія міжчасового вибору та формування індивідуальної кривої пропонування позичкових коштів, ринкове пропонування позичкових коштів
 - 1.2. Попит на позичкові кошти та рівновага на ринку фінансового капіталу
 - 1.3. Процентна ставка як ціна на ринку капіталу, номінальна та реальна процентна ставка
 - 1.4. Інвестиції, та методи оцінки їх ефективності (норма віддачі та чиста дисконтована цінність інвестицій)
2. Ринок оренди капіталу
 - 1.1. Орендна плата як ціна послуг капіталу
 - 1.2. Попит та пропозиція на ринку послуг капіталу: короткостроковий та довгостроковий період
3. Особливості функціонування ринку землі
 - 3.1. Земля як невідновлювальний ресурс, формування попиту та пропозиції землі, рівновага на ринку землі
 - 3.2. Теорії ренти
 - 3.3. Визначення ренти та ціни землі.

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми «*Ринки ресурсів: рівновага на ринку капіталу та ринку землі*» необхідно зауважити, що на ринку сировини, матеріалів фірми порівнюють граничний дохід ресурсу з граничними витратами на ресурс аналогічно з ринком праці. Однак інакше відбуваються процеси на ринку капіталу (ринку факторів довготривалого використання). При цьому слід враховувати неоднозначність трактувань капіталу.

Вважають, що протягом часу виробництва блага утворюється вартість більша, ніж заробітна плата. Ця різниця

складає відсоток. При виникненні доходу на капітал фактор часу розглядається як вирішальний.

Величина відсотку позитивна тому, що економічні суб'єкти, як правило, віддають перевагу сьгоднішнім благам перед завтрашньому благами. Така поведінка називається часовою перевагою. Даний принцип впливає на процес інвестування. Інвестування слід розглядати як процес поповнення капітальних фондів, або приток нового капіталу.

Необхідно при вивченні даної теми розглянути процедуру дисконтування. Дисконтована вартість – це сьгоднішнє значення будь якої суми грошей, котра буде втілена на період t років під норму відсотка i річних, зросте до значення V_t ($VP = V_t / (1 + i)^t$).

В якості норми дисконту, як правило, використовують ринкову норму відсотка, тобто ціну, яка платиться власником капіталу за використання кредиту протягом певного часу. Необхідно зауважити, що в формулі дисконтування вартості використовується реальне значення ставки відсотка (реальна ставка відсотка розраховується як різниця між номінальною ставкою відсотка та рівнем інфляції, який очікується).

Слід зрозуміти, що на будь якому конкурентному ринку (в тому числі ринку капіталу) суб'єкти не можуть впливати на ринкову ставку відсотка.

Існує залежність: чим більше є масштаби інвестування, тим менше віддача від них, оскільки дисконтована вартість обернено пропорційна ставці відсотка.

Також слід звернути увагу на дослідження особливості ринку не відтворювальних ресурсів. Перш за все це відноситься до ресурсу землі. Від фізіократів (XVIII століття) розповсюджується точка зору, що земля сама по собі створює ренту (R) її власникам.

В неокласичній теорії вважають, що рента – це ціна за використання землі й інших природних ресурсів, пропозиція яких обмежена, оскільки вони є невідтворювані. Ці ресурси за цим же принципом *не мають альтернативної вартості*.

На семінарському занятті необхідно приділити увагу основам теорії ренти Д.Рікардо, К. Маркса. В цих теоріях рента розглядається як результат виробничих відносин людей з приводу привласнення об'єкту землі, як форма виникнення доходу від використання землі. Ціна землі в умовах рівноваги розглядається як капіталізована рента $V_p = (R/i) * 100$, де V_p – ціна землі; R – рента; i – ставка банківського відсотка.

Необхідно також розглянути альтернативні та сучасні теорії ренти. Так, наприклад необхідно розглянути концепцію економічної ренти. Економічну ренту розглядають як платежі власникам факторів виробництва, платежі, які перевищують альтернативну вартість даних факторів.

Вважають, що за абсолютно нееластичною пропозицією ресурсу (землі, наприклад) зростання попиту на ресурс спричиняє підвищення його ціни. Зверніть увагу: ренту фактора виробництва, пропозиція якого абсолютно нееластична відносно його ціни, називають *чистою економічною рентою*.

Необхідно на семінарі розглянути створення диференціальної земельної ренти, яка пов'язана з відмінностями в родючості землі, що, в свою чергу, обумовлює їх різну граничну продуктивність, а тому отримання більш високого доходу при тих же витратах.

Зверніть увагу на відмінності ренти та квазіренти. Остання виникає в короткостроковому періоді функціонування фірми, обумовлена тим, що фірма оплачує альтернативну вартість змінних факторів для запобігання їх перетину в інші фірми.

Необхідно розглянути теорію спадаючої віддачі щодо використання змінних ресурсів за умов константи виробничих потужностей.

В спеціальній літературі підкреслюється, що внаслідок недосконалої конкуренції на ринку ресурсів ціни на них не відображають їх внеску у сукупний продукт (дохід).

Основними категоріями теми є: ресурси, капітал, земля, попит, пропозиція, граничний продукт ресурсу, граничний продукт ресурсу у грошовій формі, граничні витрати на ресурс, невідтворювані ресурси, рента, процент, ціна землі, альтернативна вартість, дисконтова на вартість, квазірента, розподіл доходів за ресурсами.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 10. 10.2. - С. 246 – 254; 10.3. – С. 254 – 258; Глава 11. С. 259 -279.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов , Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 5. С. 105 - 118.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 15. – С. 273 - 288.
4. Микро-макроекономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 11. - С. 159 - 184; Тема 12. – С. 174 – 184.

5. Ковалев С.В. Экономическая математика: учебное пособие / С.В. Ковалев. – М.: КНОРУС, 2010. – Глава 4. – С. - 213.
6. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003.- Глава 28. – С. 632 – 656; Глава 29. – С. 657 - 672.
7. Плани семінарських занять, тести, задачі з історії економічних вчень, макро-мікроекономіки. Навчально-методичний посібник. / Н.М. Скороход. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Луганськ: Альма-Матер, 2001. – Тема 3. – С. х.
8. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С. 47 - 67.
9. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 11. – С.304 - 336.

Навчальні задачі

1. В результаті інвестицій у розмірі 10000 грн. на початку року очікується віддача в розмірі 1500 грн кожного року (в кінці року). Чи вигідними є такі інвестиції якщо ставка відсотка дорівнює 10%?
2. Університет для видавництва власних підручників має намір інвестувати 800 тис. грн. у придбання друкарського обладнання, яке буде слугувати 3 роки, ліквідаційна вартість якого становитиме 20 тис. грн. Процентна ставка становить 20%. Прогнозовані рівні випуску і витрат друкарні:

Показники	1 рік	2 рік	3 рік
Обсяг реалізації, шт.	20000	30000	40000
Ціна підручника, грн.	30	31	32
Середні витрати, грн	15	16	17

Визначте чисту дисконтовану вартість даного інвестиційного проекту та зробіть висновки доцільності інвестування.

3. Фірма хоче взяти в оренду верстат, який коштує 20000 грн і слугує 5 років. Визначте, якою повинна бути річна орендна плата за експлуатацію верстата, якщо процентна ставка становить 10%?

4. Площа земельних угідь складає 120 га. Попит на землю задається рівнянням $Q_D = 180 - 3R$, де R - ставка ренти у грн. за один гектар, а Q_D - площа використовуваної землі. Ставка банківського відсотка – 10%.

Визначте та проілюструйте рішення графічно:

А) Рівноважну ставку ренти.

Б) Ціну одного гектара землі.

В) Якщо держава встановлює максимальний рівень ренти у розмірі 15 грн. за один гектар, то як це позначиться на ринку землі?

5. Фермер вирощує на своїй ділянці огірки. Щорічно врожай потягом декількох років становить 70 тонн. Ціна на огірки тримається з року в рік на рівні 900 гривень за тону. За якою ціною фермеру є сенс продати землю, якщо витрати на виробництво та реалізацію огірків становлять 30000 грн за рік, а річна ставка банківського відсотка дорівнює 10%?

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Основними суб'єктами пропонування позичкових коштів на ринку фінансового капіталу є:

а) фірми;

б) домогосподарства;

в) банки;

г) інвестори.

2. Якщо номінальна ставка відсотка складає 20%, а річний темп інфляції становить 12%, то реальна ставка відсотка дорівнює:

а) 32%;

б) 8%;

в) 1,6%;

- г) 0,6%.
3. У моделі міжчасового вибору споживач вибирає:
- а) між поточним споживанням і працею;
 - б) між поточним заощадженням та поточним споживанням;
 - в) між споживанням різних економічних благ;
 - г) між споживанням ресурсів.
4. У моделі міжчасового вибору ефект доходу за підвищення ставки відсотка:
- а) завжди додатний;
 - б) завжди від'ємний;
 - в) додатний, якщо домогосподарства заощаджують і від'ємний, якщо вони позичають;
 - г) від'ємний, якщо домогосподарства заощаджують і додатний, якщо позичають кошти.
5. Чиста дисконтована вартість:
- а) перевищує поточну вартість доходів;
 - б) менша за поточну вартість доходів на величину інвестицій;
 - в) не враховує альтернативні витрати використання капіталу;
 - г) дорівнює чистій майбутній дисконтованій вартості.
6. Економічна рента – це плата за ресурси:
- а) пропонування яких абсолютно нееластичне;
 - б) попит на які абсолютно нееластичний;
 - в) попит на які абсолютно еластичний;
 - г) пропонування яких абсолютно еластичне.
7. Сільськогосподарський попит на землю на «полі чудес» більший:
- а) у Буратіно;
 - б) у татка Карло;
 - в) у лиски Аліси;
 - г) у Карабаса Барабаса.

8. При збільшенні родючості землі попит будівників хмарочосів на землю:
- а) зростатиме;
 - б) буде зменшуватися;
 - в) не зміниться;
 - г) відповідь може бути різною в залежності від ситуації, що склалася.
9. Поточна дисконтована вартість 20 грн., яка буде одержана через 4 роки за процентної ставки 11%, становить:
- а) 18,02 грн.;
 - б) 4,5 грн.;
 - в) 13,89 грн.;
 - г) 13,17 грн..
10. Фермеру, який бажає придбати 1 га землі, земельна рента з якого становить 2000 грн. за процентної ставки 8% річних слід заплатити не більше:
- а) 20 тис. грн.;
 - б) 25 тис. грн.;
 - в) 50 тис. грн.;
 - г) 100 тис. грн..

Тема 16. Державне регулювання економіки: зовнішні ефекти й теорія суспільного вибору

Теоретичні питання

1. Необхідність і основні напрямки державного регулювання ринкових відносин з точки зору мікроекономіки
2. Суспільні блага та проблеми регулювання їх виробництва
 - 2.1. Основні властивості суспільних благ
 - 2.2. Визначення оптимального обсягу виробництва суспільних благ
3. Регулювання зовнішніх ефектів економіки
 - 3.1. Визначення та види екстерналій (зовнішніх ефектів)

- 3.2. Вплив зовнішніх ефектів на діяльність економічних суб'єктів
- 3.3. Основні напрямки регулювання зовнішніх ефектів
- 4. Проблема асиметричності інформації та методи її подолання

Методичні рекомендації до вивчення теми

При вивченні теми *«Державне регулювання економіки: зовнішні ефекти й теорія суспільного вибору»* необхідно сформувати знання щодо становлення держави як економічного суб'єкту, поняття зовнішніх ефектів, також засвоїти теорію суспільного вибору. Сформувати навички щодо аналізу інституту суспільних благ, процесу вияву переваг.

Необхідно зрозуміти, що держава наприкінці XIX століття стає безпосередньо економічним суб'єктом. Причиною цього є процес усупільнення виробництва, на основі якого відбувається усупільнення засобів виробництва. Це знаходить відображення у виникненні монополізму та державної власності.

Слід наголосити, що в неокласичній школі втручання держави у економіку розглядається з позицій теорії *«фіаско ринку»*. «Фіаско ринку» пов'язують з явищами суспільних товарів, зовнішніх ефектів, асиметричної інформації, соціальним вибором щодо суспільного добробуту.

Необхідно засвоїти, що суспільні товари не мають властивостей ділимості й виключення. Тобто на ринку виробник не може виключити цей товар для тих, хто за нього не платить.

В аналізі впливу «зовнішніх ефектів» на «фіаско ринку» необхідно знати, що зовнішній ефект – це витрати або вигоди для окремих осіб або груп – якоїсь третій стороні, яка не бере участі у ринковій угоді.

Треба звернути увагу на визначення в літературі асиметричної інформації, та її форм. Асиметричну інформацію

розглядають як ситуацію, за якої окремі учасники ринку володіють необхідною інформацією в достатній мірі, в той час як інші, не володіють нею.

Треба розглянути різні ринки та форми асиметричної інформації. Такі ринки як ринок «лимонів», ринок страхових послуг необхідно розглянути з боку механізму асиметричної інформації. Слід розглянути роботу аукціонів у зв'язку з виникненням асиметричної інформації. Окремим питанням треба поставити питання про подолання асиметрії інформації.

Теорія суспільного вибору – це економічний аналіз прийняття рішень державою. В теорії суспільного вибору труднощі, з якими стикається суспільство при вияві переваги шляхом голосування. Автори пропонують концепцію «фіаско уряду», в якій певні характеристики державного сектору заважають ринку.

Необхідно розглянути «парадокс голосування» - тобто ситуацію, в якій суспільство не може чітко визначити ієрархію у своїх перевагах шляхом голосування.

При підготовці до семінарського заняття необхідно розглянути ефект особливих інтересів і політичну ренту.

Окремою проблемою державного регулювання економіки є бюрократія. В неокласичній теорії державний сектор розглядають як менш ефективний, ніж приватний. Вважають, що в ринковій системі закладено чіткий механізм щодо ефективності функціонування приватної фірми – прибутки та збитки. На думку економістів, які є авторами «фіаско уряду», у уряду немає точного критерію, за котрим можна оцінювати ефективність державного сектору в економіці.

Необхідно звернути увагу на проблеми оподаткування, а також розподіл податкового тягаря. Важливо розглянути вплив розподілу податкового тягаря на ефективність.

Основними категоріями теми є: держава, уряд, «фіаско ринку», ресурси, суспільні товари (блага), , попит на суспільні товари, пропозиція суспільних товарів, зовнішні ефекти, довілля, інформація, асиметрична інформація, державні фінанси, парадокс голосування, ефект особливих інтересів, політична рента, «фіаско уряду», бюрократія, ефективність, розподіл податкового тягаря.

При підготовці до семінару необхідно вивчити категорії теми й записати їх визначення у словник. На семінарському занятті за основними категоріями теми може бути проведений міні-диктант.

Для підготовки до семінарського заняття студенти повинні опрацювати спеціальну літературу за даною темою. Список літератури додається.

Література

1. Долан Эд. Дж. Микроэкономика / Эд. Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. – [Пер. с англ.] / Под ред. В. Лукашевича. - СПб.: 1994. – Глава 15 – 17. - С. 341 – 400.
2. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов , Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2007. – Глава 5. С. 105 - 118.
3. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Практикум: Навчальний посібник / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – Розділ 17-19. – С. 289 - 403.
4. Микро-макроэкономика: Практикум. – СПб.: АО «Литера плюс». «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – Тема 13. - С. 185 - 198.
5. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - [Пер. с англ. 14-го изд.] – М.: ИНФРА-М, 2003.- Глава 30 - 31. – С. 675 - 722.
6. Нуреев Р.М. Сборник задач по микроэкономике к «Курсу микроэкономике» / Р.М. Нуреев. – М.: НОРМА, 2003. – Глава 3. – С.47-67.

7. Симкина Л.Г. Микроэкономика: Учебник / Л.Г. Симкина, Б.В. Корнейчук – СПб.: Питер, 2002. - Глава 11. – С. 304 - 336.

Навчальні задачі

1. Суспільство складається з 5 індивідів, кожний з яких має функцію попиту на суспільне благо: $Q = 20 - P$. Сукупні витрати на надання суспільного блага становлять: $TC = 50Q$. Визначте аналітично та графічно оптимальний обсяг суспільного блага.

2. На розгляд комітету з проблем екології послідовно були подані чотири природоохоронних проекти: А, Б, В, Г. При цьому сукупні суспільні витрати, пов'язані з реалізацією кожного наступного проекту, перевищували витрати попередніх.

Проект	Сукупні суспільні витрати (млн. грн.)	Сукупні суспільні вигоди (млн. грн.)
А	5	7
Б	9	13
В	14	18
Г	20	21

Обґрунтуйте, який з поданих природоохоронних проектів доцільно реалізувати.

Тестові завдання для самостійної перевірки знань

1. Суспільні блага відрізняються від приватних:

- колективним характером споживання;
- неконкурентністю;
- неможливістю вилучення зі споживання;
- всі відповіді правильні.

2. Виробництво суспільних благ забезпечується державою, оскільки:

- властивості суспільних благ унеможливають їх гарантоване виробництво приватними фірмами;

- б) вигоди від їх виробництва перевищують витрати виробництва;
 - в) воно супроводжується значними негативними зовнішніми ефектами;
 - г) на них існує високий споживчий попит, який не здатні задовольнити приватні фірми.
- 3.** Обсяг виробництва суспільних благ є оптимальним, якщо:
- а) гранична доходність ресурсу, що застосовується у виробництві суспільного блага дорівнює граничним видаткам суспільства, пов'язаним з залученням цього ресурсу;
 - б) граничний виторг суспільства дорівнює граничним витратам суспільства на його виробництво;
 - в) гранична вигода громадян дорівнює граничним витратам виробництва;
 - г) всі відповіді правильні.
- 4.** Які виробництва та/або ресурси викликають найбільше число конфліктів у зв'язку із зовнішніми ефектами:
- а) шкідливі виробництва;
 - б) рідкісні ресурси;
 - в) ресурси чи виробництва, які мають стратегічне значення;
 - г) ресурси, які з категорії необмежених переміщуються в категорію рідкісних.
- 5.** Позитивний зовнішній ефект має місце у випадку:
- а) виробництва спортивних товарів;
 - б) зниження витрат фірми на виробництво спортоварів при збільшенні обсягу їх випуску;
 - в) виробництва і продажу будь-якого товару на досконало конкурентному ринку;
 - г) зниження цін спорттоварів у разі продажу їх на досконало конкурентному ринку.
- 6.** Негативний зовнішній ефект виникає у випадку, коли:

- а) міська влада дає дозвіл на відкриття повітряних коридорів для пасажирських літаків над житловими масивами;
 - б) ви з задоволенням готуетесь до іспиту з «Мікроекономіки» під гучний реп, що лунає з кімнати сусіда;
 - в) реклама тютюнових виробів призводить до збільшення попиту на них і поширення шкідливої звички;
 - г) правильні відповіді а) і в).
7. До методів корекції зовнішніх ефектів не належить:
- а) оподаткування;
 - б) субсидування;
 - в) встановлення прав власності;
 - г) ринкове ціноутворення.
8. Асиметричний розподіл інформації пояснюється тим, що:
- а) продавці (а в деяких випадках і покупці) приховують свої справжні знання з метою отримання деяких переваг;
 - б) покупці завжди приховують справжні цілі своєї поведінки;
 - в) тільки продавці використовують практично всі способи отримання односторонніх вигод;
 - г) існують несприятливий відбір і моральний ризик;
 - д) всі відповіді неправильні.
9. Істотною особливістю ринку з асиметричною інформацією є то, що:
- а) від ціни залежить не тільки ринковий обсяг попиту, але й його структура;
 - б) присутня фіксована структура пропонування;
 - в) при встановленому рівні цін крива попиту не відповідає структурі пропонування, а обсяг попиту не дорівнює обсягу пропонування;
 - г) обсягу попиту дорівнює обсягу пропонування незалежно від структури пропонування;

д) ринковий обсяг пропонування формується як вертикальна сума відповідних кривих для окремих категорій товару.

10. Ціна на товар невизначеної якості:

а) тим більша, чим менша частка високоякісних товарів на ринку;

б) складається тоді, коли на ринку всі товари - невизначеної якості;

в) тим вища, чим більша частка високоякісних товарів на ринку;

г) формується як середня із цін попиту на товари різної якості;

д) правильні відповіді в) і г).

3. Теоретичні питання до модульного контролю для студентів денної форми навчання

1 модуль

1. Предмет вивчення мікроекономіки. Цілі вивчення мікроекономіки, її функції. Об'єкт і суб'єкт вивчення мікроекономіки.
2. Методи вивчення мікроекономіки.
3. Характеристика основних економічних суб'єктів (індивідів (домогосподарств) і фірм) і їх функції. Визначення ринку і структура ринкового кругообігу
4. Потреби і їх види.
5. Ресурси і чинники виробництва, їх види
6. Проблема вибору і альтернативна вартість.
7. Виробничі можливості, крива виробничих можливостей.
8. Попит: визначення попиту, функція попиту. Закон попиту і крива попиту. Цінові і нецінові чинники попиту.
9. Пропозиція: визначення пропозиції і функція пропозиції. Закон пропозиції і крива пропозиції. Цінові і нецінові чинники пропозиції.
10. Економічна суть ринкової рівноваги, аналітичне і графічне представлення рівноваги. Вплив держави на ринкову рівновагу.
11. Еластичність попиту за ціною: еластичність попиту в точці; дугова еластичність попиту, чинники еластичності попиту. Вплив еластичності попиту на сукупний вибір.
12. Еластичність попиту за доходом. Перехресна еластичність попиту.
13. Еластичність пропозиції, чинники еластичності пропозиції.
14. Корисність блага, одиниця виміру корисності. Гранична корисність і її взаємозв'язок із загальною корисністю, перший закон Госсена. Правило раціонального вибору

- споживача в кардиналістській теорії, другий закон Госсена.
15. Бюджетне обмеження споживача та його зміна під впливом зміни ціни товару та доходу споживача
 16. Основні передумови ординалістського підходу до виміру корисності. Побудова кривої байдужості, гранична норма заміщення.
 17. Карта байдужості, властивості кривих байдужості. Рівновага споживача в ординалістському підході.
 18. Побудова кривої "дохід-споживання".
 19. Побудова кривої "ціна-споживання" і лінії попиту на товар
 20. Ефекти доходу та заміни.

2 модуль

1. Виробнича функція з одним чинником, сукупний, середній і граничний продукт
2. Виробнича функція з двома змінними, ізокванта, карта ізоквант. Гранична норма технологічного заміщення і вид ізокванти.
3. Ізокоста і карта ізокост. Правило рівноваги фірми.
4. Ефект масштабу, суть ефекту масштабу, побудова лінії розвитку фірми. Масштаби розвитку фірми в короткостроковому періоді. Мінімальний ефективний розмір фірми
5. Альтернативність витрат виробництва. Явні (бухгалтерські) і неявні витрати (нормальний прибуток) виробництва. Прибуток підприємства : економічний і бухгалтерський.
6. Визначення короткострокового і довгострокового періоду діяльності фірми. Постійні, змінні, загальні і граничні витрати підприємства.

7. Середні показники витрат, взаємозв'язок середніх змінних і граничних витрат з середнім і граничним продуктом.
8. Витрати виробництва в довгостроковому періоді.
9. Поняття ринкової структури, типи ринкових структур.
10. Основні ознаки і умови ринку досконалої конкуренції. Попит на продукцію конкурентної фірми і сукупний, середній і граничний виторг.
11. Визначення оптимального обсягу виробництва фірми в умовах досконалої конкуренції в короткостроковому періоді. Умови прибутковості і збитковості конкурентної фірми.
12. Рівновага фірми на ринку досконалої конкуренції у довгостроковому періоді.
13. Ознаки і характеристики монопольного ринку. Особливості попиту на товар монополіста. Сукупний, середній і граничний виторг фірми-монополіста.
14. Оптимальний вибір монополіста. Умови прибутковості і збитковості монополії в короткостроковому періоді.
15. Рівновага монополіста в довгостроковому періоді.
16. Монопольна влада, показники монопольної влади, принцип ціноутворення на монопольному ринку
17. Сутність і види цінової дискримінації
18. Характеристика ринку монополістичної конкуренції. Особливості попиту на ринку монополістичної конкуренції. Короткострокова рівновага на ринку монополістичної конкуренції
19. Сутність і форми диференціації продукції. Реклама як інструмент нецінової конкуренції.
20. Особливості функціонування олігополії. Моделі рівноваги олігополії (Курно, Штакельберга, Бертрана, «ламанної кривої попиту»).
21. Змова та картелі, як особливий вид моделі поведінки фірми на ринку олігополії.

22. Взаємозв'язок попиту на товар і попиту на ресурс. Особливості формування попиту на ресурс. Нецінові чинники попиту на ресурс.
23. Співвідношення дозвілля і робочого часу і його вплив на лінію індивідуальної пропозиції праці. Лінія пропозиції праці для фірми і галузі, рівновага на ринку праці
24. Диференціація ставок заробітної плати : причини і наслідки
25. Людський капітал і особливості інвестування в нього
26. Монопсонія та профспілки на ринку праці.
27. Теорія міжчасового вибору та формування пропозиції фінансового капіталу. Рівновага на ринку капіталу.
28. Сутність інвестицій та методи оцінки їх ефективності
29. Характеристика землі як невідновлюваного ресурсу та особливості встановлення рівноваги на ринку землі.
30. Рента та ціна землі, теорії ренти.
31. Суспільні блага та проблеми регулювання їх виробництва
32. Регулювання зовнішніх ефектів економіки
33. Проблема асиметричності інформації та методи її подолання

4. Питання до іспиту для студентів заочної форми навчання

1. Визначення мікроекономіки, її функції і завдання.
2. Ринок як механізм взаємодії економічних суб'єктів.
3. Базові поняття мікроекономіки.
4. Виробничі можливості, крива виробничих можливостей.
5. Попит: визначення попиту, функція попиту, закон попиту, крива попиту, цінові та нецінові чинники попиту.
6. Пропозиція: визначення пропозиції, функція пропозиції, цінові і нецінові чинники пропозиції, закон пропозиції, крива пропозиції.
7. Механізм встановлення ринкової рівноваги, моделі формування рівноваги. Зміна ринкової рівноваги та ціни.
8. Еластичність попиту за ціною.
9. Еластичність попиту за доходом та перехресна еластичність попиту.
10. Еластичність пропозиції.
11. Практичне застосування теорії еластичності.
12. Кардиналістська теорія поведінки споживача.
13. Корисність блага і закон спадної граничної корисності.
14. Раціональний вибір споживача в кардиналістській теорії Криві байдужості, як характеристика переваг споживача.
15. Бюджетне обмеження споживача.
16. Рівновага споживача в ординалістській моделі.
17. Зміна доходу та побудова кривої «дохід-споживання».
18. Залежність між оптимальним вибором та ціною блага, лінія «ціна-споживання».
19. Ефекти доходу та заміни.
20. Підприємство, як суб'єкт ринкових відносин
21. Виробництво і виробнича функція
22. Модель поведінки фірми

23. Шлях розвитку фірми
24. Сутність витрат і прибутку підприємства
25. Витрати підприємства в короткостроковому періоді
26. Витрати підприємства в довгостроковому періоді
27. Визначення ринкової структури. Основні характеристики ринкової структури
28. Ринок досконалої конкуренції Рівновага фірми на ринку досконалої конкуренції
29. Особливості функціонування монопольного ринку
Стратегія поведінки монополіста
30. Ціноутворення на монопольному ринку
31. Моделі функціонування фірми на ринку монополістичної конкуренції.
32. Особливості функціонування олігопольного ринку
33. Процес формування попиту на ресурс. Вплив нецінових факторів попиту на ресурс
34. Формування ринкового попиту на ресурс
35. Пропозиція праці і рівновага конкурентного ринку праці
36. Ринки праці з недосконалою конкуренцією
37. Праця, як людський капітал, особливості інвестицій в людський капітал
38. Попит та пропозиція капіталу як фінансового активу
39. Інвестиції, та методи оцінки їх ефективності (норма віддачі та чиста дисконтова на цінність інвестицій)
40. Ринок оренди капіталу
41. Особливості функціонування ринку землі
42. Суспільні блага та проблеми регулювання їх виробництва
43. Регулювання зовнішніх ефектів економіки
44. Проблема асиметричності інформації та методи її подолання

5. Додаткова література для самостійного вивчення дисципліни «Мікроекономіка»

1. Андreyuk Н.В. Мікроекономіка: Навчальний посібник / Н.В. Андreyuk - К.: Кондор, 2004. - 176 с.
2. Базілінська О.Я. Мікроекономіка: Навчальний посібник / О.Я. Базілінська, О.В. Мініна / За ред. О.Я. Базілінської. Вид-ня 2-ге, перероб. та доп. - Київ: «Центр навчальної літератури», 2005. - 372с.
3. Базылев Н.И. Микроэкономика: Учеб. Пособие / Н.И. Базылев, С.П. Гурко, М.Н. Базылева. - М.: ИНФРА-М, 2003. - 206с.
4. Базылев Н.И. Экономическая теория: учебник для студентов экономических специальностей высших учебных заведений / Н.И.Базылев, М.Н. Базылева - Мн.: Книжный Дом, 2004. - 608 с.
5. Безугла В.О. Мікроекономіка. Навчальний посібник / В.О. Безугла, І.І. Постіл. - К.: Центр учбової літератури, 2007. -288 с.
6. Буряк П.Ю. Мікроекономіка: Навчальний посібник / П.Ю. Буряк, О.Г. Глушко, І.В. Стасюк - К.: «Хай-Тек Прес», 2008.-368с.
7. Вечканов Г.С. Микроэкономика / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. - 2-е изд. - СПб.: Питер, 2008. - 272с.
8. Вечканов Г.С. Микроэкономика. Завтра экзамен / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. - 7-е изд. - СПб.: Питер, 2006. - 288с.
9. Вініченко І.І. Мікроекономіка: Навчальний посібник / І.І. Вініченко, Н.В. Дацій, С.О. Корецька. - Київ: Центр навчальної літератури, 2006. - 272с.
10. Гальперин М.И. Микроэкономика / М.И. Гальперин, С.М. Игнатьев, В.И. Моргунов. - М.: "Экономическая школа", 2003. - 641с.
11. Гальчинський А.С. Основи економічних знань: Навча-

- льний посібник. / А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.В. Палкін. - 2-ге видання, перероб. і допов. - К.: Вища школа, 2007. - 543с.
12. Горобчук Т.Т. Мікроекономіка. Навчальний посібник / Т.Т. Горобчук. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 272с.
 13. Горошко М.Ф. Мікроекономіка: Тести. Ситуації. Задачі. Навчальний посібник / М.Ф. Горошко, В.В. Кулішов. - К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. - 368с.
 14. Зянько В.В. Основи мікроекономіки. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / В.В. Зянько. - Вид. 2-е, перероблене і доповнене. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. - 344с.
 15. Ивашковский С.Н. Экономика: микро- и макроанализ: Учеб.-практ. пособие / С.Н. Ивашковский. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Дело, 2001. - 376с.
 16. Климов С.М. Микроэкономика: Учебное пособие / С.М. Климов, А.П. Селин, Т.А. Федорова. - СПб.: ИВЗСЗП, «Знание», 2003. - 350с.
 17. Корниенко О.В. Микроэкономика. Учебное пособие / О.В. Корниенко. - Ростов н/Д: «Феникс», 2005. - 352 с.
 18. Косік А.Ф. Мікроекономіка: Навчальний посібник / А.Ф. Косік, Г.Е. Гронтковська. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 416 с.
 19. Кулішов В.В. Мікро- макроекономіка. Підручник / В.В. Кулішов. - Львів: «Магнолія 2006», 2008. - 488 с.
 20. Кулішов В.В. Мікроекономіка: Основи теорії і практикum: Навчальний посібник / В.В. Кулішов. - 3-тє видання, стереотипне. - Львів: «Магнолія 2006», 2009. - 333с.
 21. Кураков Л.П. Курс экономической теории: учебное пособие / Л.П. Кураков, Г.Е. Яковлев. - 4-е издание, доп. и перераб. - М.: Вуз и школа, 2004. - 534с.
 22. Кушнір В.С. Мікро- та макроекономіка: Навчальний посібник / В.С. Кушнір. - К.: Видавництво «Фірма «ІН-

- КОС», Центр начальної літератури, 2006. – 256с.
23. Лісовський В.М. Мікроекономіка. Навчальний посібник / В.М. Лісовський. - Видання 3-є доповнене і перероблене. - К.: Кондор. - 2007. - 164с.
 24. Мельникова В.І. Мікроекономіка: Навчальний посібник / В.І. Мельникова, В.Г. Яременко, О.П. Мельникова, В.О.Корнівська - К.: ВД «Професіонал», 2005. -400с.
 25. Микроэкономика. 2-е изд. / А.С. Селищев. - СПб.: Питер, 2003. - 448 с.
 26. Микроэкономика. Теория и российская практика: учебник / кол. авторов / под ред. А.Г. Грязновой, А.Ю.Юданова. - Финансовая академия при Правительстве РФ. - 6-е изд., испр. и доп. - М.: КНОРУС. - 2006. - 624с.
 27. Микроэкономика: практический подход (Managerial Economics): учебник / кол.авторов / под ред. А.Г. Грязновой и А.Ю. Юданова. - 5-е изд., стер. - М.: КНОРУС, 2009. - 704с.
 28. Микроэкономика: учеб. пособие / А.В. Бондарь, В.А.Воробьев, Н.Н.Сухарева / под ред. А.В. Бондаря, В.А. Воробьева. -Минск: БГЗУ, 2007. -415 с.
 29. Микроэкономика: Учеб. пособие / М.И.Плотницкий, А.К.Корольчук, Л.В.Лемешевская, М.К. Радько / под ред. М.И. Плотницкого. - Мн.: Новое знание, 2002.-427с.
 30. Микроэкономика: Учеб.пособие / М.И. Плотницкий, А.К. Корольчук, Л.В. Лемешевская, М.К, Радько / под ред. М.И. Плотницкого. - 2-е изд. - Мн.: Новое знание, 2003. - 427с.
 31. Микроэкономика: Ученик / Н.П. Макаркин, Н.Д. Гуськова, Е.А. Ляманова и [др.] / под общ. ред. Н.П. Макаркина. -М.: Академический Проект, 2006. - 413с.
 32. Мікроекономіка: Підручник / за ред. В.Д. Базилевича. - 2-ге видання, перероб. і доп. - К.: Знання, 2008.-679с.

33. Нуреев Р. М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов / Р.М. Нуреев. - 2-е изд., изм. - М.: Издательство НОРМА, 2002. - 572с.
34. Павленко І.М. Мікроекономіка. Навчальний посібник / І.М. Павленко. - К.: Центр навчальної літератури, 2006.- 288с.
35. Пиндайк Р. Микроэкономика / Р. Пиндайк, Д. Рабинфельд. – [Пер. с англ.] - СПб.: Питер, 2002. - 608с.
36. Пономаренко О.І. Сучасний економічний аналіз: у 2 ч., ч.1. Мікроекономіка: Навч.посіб. / О.І. Пономаренко, М.О. Перестюк, В.М. Бурим. - К.: Вища школа, 2004. - 262с.
37. Поплавська Ж.В. Мікроекономіка: Навч.посібник для студ. вищ навч. закл. / Ж.В. Поплавська, О.Й. Криса - К.: Алерта, 2009. - 224с.
38. Приходченко Т.А. Микроэкономика: Учебно-методическое пособие для самостоятельного изучения дисциплины / Т.А. Приходченко. - К.: Изд-во Европ. унта, 2005. - 335 с.
39. Рудий М.М. Мікроекономіка. Навч. пос. / М.М. Рудий, В.В. Жебка - К.: Центр учбової літератури, 2008. -360 с.
40. Самуельсон П. Економіка: Підручник / П. Самуельсон – Львів: «Світ», 1993. - 495с.
41. Селищев А.С. Микроэкономика / А.С. Селищев. - СПб: Питер, 2002.-448с.
42. Стеблій Г.Я. Мікроекономіка: Навчальний посібник / Г.Я. Стеблій. - Київ: «Фірма «ІНКОС», Центр навчальної літератури, 2007. -221 с.
43. Тарануха Ю.В. Микроэкономика (в структурно-логических схемах): Учебно-методическое пособие / под общ.ред. д.з.н, проф. А.В. Сидоровича; МГУ им. М.В.Ломоносова. - М.: Издательство «Дело и Сервис», 2002. - 304 с.

44. Тарасевич Л.С. Микроэкономика: Учебник / Л.С. Тарасевич, П.И. Гребенников, А.И. Леусский. - М.: Юрайт-Издат, 2003. - 375 с.
45. Чеканский А.Н. Микроэкономика. Промежуточный уровень: Учебник / А.Н. Чеканский, Н.Л. Фролова. - М.: ИНФРА - М, 2008. - 685с.
46. Ястремський О.І. Основи мікроекономіки: Підручник / О.І. Ястремський, О.Г. Гриценко. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Знання-Прес, 2007. - 579с.

6. Критерії оцінювання знань студентів

Загальна підсумкова оцінка знань студентів з дисципліни «Мікроекономіка» складається з суми балів за результатами поточного контролю знань та за результатами підсумкового контролю.

Для студентів денної форми навчання завдання поточного контролю оцінюються в межах від 0 до 50 балів.

Об'єктами поточного контролю знань є:

1. Систематична та активна робота студентів на семінарських заняттях.
2. Виконання студентами завдань для самостійного опрацювання.

Оцінюванню систематичності та активності роботи студентів протягом семестру підлягають:

1. Рівень знань у відповідях на тестові та теоретичні питання і виступах на семінарських заняттях.
2. Активність при обговорюванні питань, що винесені на семінарське заняття.

Результати оцінюються за наступною шкалою:

1. Відповіді на тестові завдання від 0 до 1 балу.
2. Відповіді на теоретичні запитання від 0 до 2 балів.
3. Розв'язання практичних завдань від 0 до 2 балів.
4. Активність при обговорюванні питань від 0 до 1 балу.
5. Написання поточних письмових робіт від 0 до 1 балу.

За роботу на семінарських студент може отримати максимум 3 бали.

Таким чином, робота студентів на семінарських заняттях сумарно складає 39 балів для студентів спеціальностей «Фінанси та кредит», «Маркетинг», «Прикладна статистика», «Професійна освіта» та 42 бали для студентів спеціальності «Менеджмент».

Самостійна робота студентів включає наступні види діяльності:

1. Самостійне опрацювання тем курсу, які не були винесені на семінарські заняття (див. табл. 1).
2. Реферування першоджерел (статей в наукових виданнях) з курсу «Мікроекономіка».

Для зарахування самостійної роботи студент повинен у встановлені строки представити викладачу конспект тем для самостійного вивчення, розв'язані навчальні завдання та тести за темами. Даний вид діяльності оцінюється в 6 балів для студентів спеціальностей «Фінанси та кредит», «Маркетинг», «Прикладна статистика», «Професійна освіта» (по 2 бали за кожен тему) та в 3 бали для студентів спеціальності «Менеджмент» (по 1,5 бали за кожен тему).

Крім того у встановлені викладачем строки студент повинен представити викладачу реферат наукової статті, яка за темою відноситься до одного з розділів мікроекономіки. Вибір статті студент здійснює самостійно.

Представлений реферат повинен відповідати наступним вимогам:

1. В рефераті повинні бути збережені всі структурні елементи, які звичайно містить наукова стаття.
2. За кожним структурним елементом статті необхідно викласти основну думку автора та надати свої коментарі.

Даний вид діяльності оцінюється в 5 балів для студентів всіх економічних спеціальностей.

Сумарна кількість балів за самостійну роботу для студентів спеціальностей «Фінанси та кредит», «Маркетинг», «Прикладна статистика», «Професійна освіта» складає 11 балів, а для студентів спеціальності «Менеджмент» - 8 балів.

Підсумковий контроль знань студентів денної форми навчання має вигляд письмових контрольних модульних

робіт. При виконанні КМР оцінці підлягає виконання одного теоретичного питання, трьох тестових завдань та одної задачі.

Результати КМР оцінюються на наступною шкалою:

1. Теоретичне питання від 0 до 8 балів.
2. Кожне тестове завдання з поясненням вибору правильної відповіді від 0 до 3 балів.
3. Задача від 0 до 8 балів

Таким чином, за контрольну модульну роботу студент може отримати максимально 25 балів, що становить сумарно 50 балів за дисципліну.

Розподіл балів між основними видами работ представлений в таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл балів за видами работ

Вид роботи	Бали
Контрольні модульні роботи, які включатимуть:	2*25=50
теоретичне питання	8
тестові завдання	3*3=9
задача	8
Робота на семінарському занятті, яка включатиме:	13*3=39 (14*3=42)*
відповіді на тестові завдання	1
відповіді на теоретичні запитання	2
розв'язання практичних завдань	2
активність при обговоренні питань	1
написання поточних письмових робіт	1
Самостійна робота, яка включатиме:	11 (8)*
самостійне опрацювання тем курсу	6 (3)*
реферування першоджерел	5
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	100

* в дужках вказані бали для студентів спеціальності «Менеджмент».

Бали, які отримав студент за виконання вказаних видів роботи дають змогу студенту отримати підсумкову оцінку за шкалою наведеною в таблиці 3.

Таблиця 3

**Шкала оцінювання
для студентів денної форми навчання**

Бали	Оцінка за національною системою оцінювання	Оцінка за системою оцінювання ECTS
90-100	відмінно	A
83-89	добре	B
75-82	добре	C
63-74	задовільно	D
50-62	задовільно	E
21-49	незадовільно	FX
0-20	незадовільно	F

Об'єктом підсумкового контролю знань студентів заочної форми навчання є результати виконання письмових екзаменаційних робіт. Екзаменаційний білет, як і контрольна модульна робота, містить теоретичне питання, три тестових завдання та задачу.

Результати екзаменаційної роботи оцінюються за наступною шкалою:

1. Теоретичне питання від 0 до 8 балів.
2. Кожне тестове завдання з поясненням вибору правильної відповіді від 0 до 3 балів.
3. Задача від 0 до 8 балів

Бали, які отримав студент за виконання екзаменаційної роботи дають змогу студенту заочної форми навчання отримати підсумкову оцінку за шкалою наведеною в таблиці 4.

Таблиця 4

**Шкала оцінювання
для студентів заочної форми навчання**

Бали за екзамена- ційну ро- боту	Відсоток від максимальної кількості ба- лів	Оцінка за на- ціональною системою оці- нювання	Оцінка за сис- темою оціню- вання ECTS
23-25	90-100	відмінно	A
21-22	83-89	добре	B
19-20	75-82	добре	C
16-18	63-74	задовільно	D
13-15	50-62	задовільно	E
5-12	21-49	незадовільно	FX
0-4	0-20	незадовільно	F

Навчально-методичне видання

*Скороход Наталія Миколаївна
Хрипун Тетяна Володимирівна*

МІКРОЕКОНОМІКА

*Навчально-методичний посібник
для студентів економічних спеціальностей
денної та заочної форм навчання*

За редакцією авторів
Комп'ютерний макет – Хрипун Т. В.
Коректор – Безгодова Н. С.

Здано до склад. 02.02.2011 р. Підп. до друку 02.03.2011 р.
Формат 60х84/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 8,84
Наклад 200 прим. Зам. №31

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.